

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Katedra pomocných věd historických a archivnictví

**Jilemnický ševcovský cech v 1. polovině 19. století
v kontextu dějin města**

Bakalářská práce

Autor:	Tereza Tauchmanová
Studijní program:	B 7105 Historické vědy
Studijní obor:	Archivnictví – historie
Forma studia	kombinovaná
Vedoucí práce:	doc. PhDr. Jana Vojtíšková, Ph. D.

Hradec Králové, 2021

Zadání bakalářské práce

Autor: Tereza Tauchmanová

Studium: F17BK0027

Studijní program: B7105 Historické vědy

Studijní obor: Archivnictví - historie

Název bakalářské práce: **Jilemnický ševcovský cech v 1. polovině 19. století v kontextu dějin města**

Název bakalářské práce AJ: The shoemaker's guild in the context of the history of the town Jilemnice in the 1st half of the 19th century.

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Stručný obsah: Bakalářská práce se bude zabývat historií jilemnického ševcovského cechu, jehož dochované prameny jsou spjaty s 1. polovinou 19. století. Výzkum, jenž bude realizován v kontextu dějin města Jilemnice, zmapuje i další tamní cechy, aby bylo možno nastínit historický význam ševcovského cechu pro Jilemnici sledovaného období.

Metody zpracování: Pramenný výzkum, analýza, syntéza, komparace, transkripce

SOA Litoměřice - SOKA Semily, fond *Cech ševců Jilemnice*;

Jan LUŠTINEC, *Jilemnice*, Praha-Litomyšl 2007;

Jindřich AMBROŽ, *Jilemnice. Výňatky z dějin, rozvoj a zvláštnosti města*, Jilemnice 1941;

Franz DONT - Hans H. DONT, *Quellen zur Geschichte der Herrschaft Starkenbach im Riesengebirge im 17. Jahrhundert*, München 1974;

Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a XV. století*, Praha 1906;

František MELICHAR, *Dějiny cechovnictví v Čechách*, Praha/Unhošť 1902;

Josef JANÁČEK, *Přehled řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu*, Praha 1963;

Cecílie HÁLOVÁ-JAHODOVÁ, *Umění a život zapomenutých řemesel*, Praha 1955;

Hana PÁTKOVÁ, *Bratrství ke cti božie: Poznámky ke kulturní činnosti bratrstev a cechů ve středověkých Čechách*, Praha 2000.

Garantující pracoviště: Katedra pomocných věd historických a archivnictví, Filozofická fakulta

Vedoucí práce: doc. PhDr. Jana Vojtíšková, Ph.D.

Oponent: Mgr. Petr Polehla, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 30.11.2019

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucí bakalářské práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 16. 7. 2021

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala za vedení práce, cenné rady, pomocnou ruku a milý přístup doc. PhDr. Janě Vojtíškové, Ph.D, svému manželovi a našim klukům za výdrž a trpělivost během celého studia a celé své rodině za podporu a důvěru v mé schopnosti. Poděkování patří také mé kolegyni Janě Krausové a dalším kolegům z Krkonošského muzea v Jilemnici za fotografie a ochotu kdykoli pomoci, PaedDr. Janu Luštincovi za poskytnutí důležitých informací, Jiřímu Beranovi za kolegiální podporu a Ing. Petře Škvorové za pomoc s formální úpravou textu. Díky patří pracovníkům Státního okresního archivu Semily za vstřícný přístup a poskytnutí archiválií ke studiu. Poděkování patří i všem ostatním, kteří přispěli svou radou či připomínkou.

Anotace

TAUCHMANOVÁ, Tereza, Jilemnický ševcovský cech v 1. polovině 19. století v kontextu dějin města, Hradec Králové: Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, 2021, 92 s. Bakalářská práce.

Bakalářská práce se zabývá historií jilemnického ševcovského cechu, jehož dochované prameny jsou spjaty s 1. polovinou 19. století. Výzkum je realizován v kontextu dějin města Jilemnice, mapuje i další tamní cechy, aby bylo možno nastínit historický význam ševcovského cechu pro Jilemnici sledovaného období. Věnuje se vývoji cechovní organizace v obecné rovině a díky dochovaným předmětům z cechovního majetku přibližuje život ševcovských řemeslníků a hospodářskou prosperitu samotného cechu.

Klíčová slova: 1. polovina 19. století; poddanské městečko; Jilemnice; řemesla; cechovní systém; ševci

Annotation

TAUCHMANOVÁ, Tereza, The Cobblers' Guild in the 1st half of the 19th century in Jilemnice and its Historical Context. Hradec Králové: Faculty of Arts, University of Hradec Králové, 2021, 92 pages, Bachelor Degree Thesis.

The subject of this Bachelor degree thesis is the history of the cobblers' guild in the town of Jilemnice, based on historical sources originating from the 1st half of the 19th century. The research was done within a larger historical context of the Jilemnice town's history and its other guilds, which enabled the author to portray the significance of the cobblers' guild for Jilemnice during that time. The thesis maps out the evolution of the cobblers' guild in general and, based on historical remains of the cobblers' possessions, sketches out the life of the cobblers' themselves and the economic prosperity of the guild.

KEYWORDS: 1st half of the 19th century, the town of Jilemnice, craftsmanship, guild system, cobbler

Obsah

SEZNAM UŽITÝCH ZKRATEK	7
ÚVOD	8
1. Dějiny Jilemnice se zvláštním zřetelem k období 1. poloviny 19. století	11
2. Vývoj cechovní organizace se zaměřením na 1. polovinu 19. století a závěrečnou fázi její existence.....	20
3. Cechy v Jilemnici.....	28
4. Jilemnický novoševcovský cech.....	31
4.1 Počátek novoševcovského cechu	31
4.2 Cechovní organizace ševců	35
4.3 Život cechu ve světle finanční knihy a dochovaných předmětů	45
4.4 Komparace s holickým novoševcovským cechem.....	51
ZÁVĚR.....	54
SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY	56
JMENNÝ REJSTRÍK.....	59
MÍSTNÍ REJSTRÍK.....	65
PŘÍLOHY	69
Textové přílohy.....	69
Obrazové přílohy.....	69

SEZNAM UŽITÝCH ZKRATEK

AM	Archiv města
ČČH	Český časopis historický
f	fond
FF	Filozofická fakulta
fol.	folio
IC	informační centrum
inv. č.	inventární číslo
kart.	karton
kn.	kniha
KMJ	Krkonošské muzeum v Jilemnici
kpvha	Katedra pomocných věd historických a archivnictví
kr.	krejcar
N. Cons.	číslo popisné
r	recto
SOkA	Státní oblastní archiv
v	verso
zl.	zlatý

ÚVOD

Bakalářská práce se zabývá tématem cechovnictví, které výrazně zasáhlo do dějin řemeslné výroby. Největší rozkvět zaznamenalo cechovní zřízení v počátku novověku, kdy docházelo k obnově starých cechů, ale i ke vzniku nových, a to nejen v královských, ale i poddanských městech a městečkách. Takovým příkladem bylo i městečko Jilemnice, kde došlo ke vzniku ševcovského cechu v pobělohorském období. Vlivem válečných konfliktů se nepodařilo cech udržet trvale, ale za několik desítek let nastala příznivější doba, kdy mohl být zase obnoven. Ševcovskému cechu v Jilemnici a jeho vývoji především v první polovině 19. století je věnována tato práce.¹ Ke zpracování byly použity archivní materiály ze Státního okresního archivu v Semilech² a dochovaný archivní materiál z Krkonošského muzea v Jilemnici.³ Pro lepší představu a pochopení života v ševcovském cechu byly využity předměty ze sbírkového fondu jilemnického muzea.

Tématem cechů a cechovního zřízení se zabýval Zikmund Winter, který této problematice věnoval několik publikací. Nejobsáhlejším dílem se staly *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a XV. století*, které představují cechy od doby jejich vzniku a prosperujícího období.⁴ Protiváhou tohoto díla se pomyslně stala studie Bedřicha Mendla, který polemizuje s Winterem o podnětu vzniku cechů.⁵ Autorem, který publikoval v pozdějších letech byl Josef Janáček, který se věnoval řemeslům v době feudalismu.⁶ Mezi autory zabývající se fungováním bratrstev a cechů ve středověkých Čechách řadíme i Hanu Pátkovou, která se primárně věnuje problematice bratrstev.⁷ Život řemeslníků představuje autor Josef Kachník⁸ a významnou pomůckou pro uchopení archivního materiálu, který se dochoval v archivu i muzeích je přednáška Vladimíra J. Sedláka. Tvoří soubor přednášek o archivní praxi v Archivní příručce.⁹

¹ Cechovní vývoj je v obecné rovině zaznamenán až do roku 1859, kdy došlo ke zrušení cechovní organizace vlivem vydání živnostenského řádu.

² SOKA Semily, *Cech ševců Jilemnice (1628) 1785–1859 (1869)*.

³ Krkonošské muzeum v Jilemnici, fond *Jilemnické cechy*, dosud nezpracován.

⁴ Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a XV. století*, Praha 1906.

⁵ Bedřich MENDEL, *Počátky našich cechů I.*, ČČH 33, 1927, s. 1–20, 307–346.

⁶ Josef JANÁČEK, *Přehled řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu*, Praha 1963.

⁷ Hana PÁTKOVÁ, *Bratrstvie ke cti Božie. Poznámky ke kultovní činnosti bratrstev a cechů ve středověkých Čechách*, Praha 2000.

⁸ Josef KACHNÍK, *Naši řemeslníci. Jejich život a sociální poměry*, Hlasy Katolického spolku tiskového 43, Praha 1912.

⁹ Vladimír J. SEDLÁK, *O ceších a jejich archivech*, Archivní příručka. Sborník přednášek o archivní praxi, Praha 1948, s. 197–223.

Nejnovější publikace, která se zabývá cechovní problematikou, byť jen v obecné rovině vyšla v roce 2009. Tvoří velký encyklopedický celek, v němž jsou v rámci jednotlivých hesel zpracována důležitá historická témata.¹⁰

Tato práce si klade za cíl lépe pochopit historii cechovního zřízení na příkladu jilemnických ševců v kontextu dějin městečka Jilemnice a na základě dochované finanční knihy zařadit předměty prezentující cechovní život do doby jejich přesného vzniku. Díky cechovním knihám ševcovského cechu a mikrohistorickému souboru místního kronikáře Rudolfa Kazdy je možné zaznamenat, z jaké části města přijímaní učedníci pocházeli a dotvořit pro ilustraci, v jaké části města byli řemeslníci nejvíce sdružováni.¹¹

Práce je členěná do čtyř kapitol. První kapitola má za úkol představit dějiny Jilemnice, v jejichž kontextu se cech vyvíjel a které jsou nejvíce zaměřeny na 1. polovinu 19. století, ze které pochází nejvíce dochovaného archivního materiálu. Druhá kapitola obecně vypovídá o dějinách cechovního zřízení, o politice tehdejších panovníků, bez nichž by nebylo možné cech ve sledovaném období správně pochopit.

Třetí kapitola stručně líčí všechny cechy v Jilemnici, které vznikaly postupně, po vzoru okolních měst a jejich cechů. Ševcovský cech není možné prezentovat bez součinnosti dalších existujících cechů, protože ve finanční knize zaznamenáváme množství informací, které dokazují, že si cechy mezi sebou vzájemně vypomáhaly a jejich společná existence byla nápomocná k rozvíjení řemeslné činnosti malého městečka.

Stěžejní částí práce je kapitola čtvrtá, která je členěná do několika podkapitol, vycházejících z dochovaného archivního materiálu. První z nich představuje počátek ševcovského cechu v Jilemnici na pozadí tehdejších majitelů jilemnického panství a předkládá získané cechovní artikule. Druhá podkapitola přibližuje ševcovskou cechovní organizaci na základě vydaných generálních cechovních artikul. Její součástí je výpis ševcovských mistrů, kteří působili v městečku Jilemnice mezi léty 1800–1850. Třetí podkapitola pojednává o životě cechu ve světle finanční knihy a dochovaných předmětů v Krkonošském muzeu v Jilemnici. Má za úkol seznámit s movitými věcmi, které tvořily majetek cechu a byly zaznamenávány v cechovních inventářích. S jejich

¹⁰ Jaroslav PÁNEK (red.), *Akademická encyklopedie českých dějin A–C*, Praha 2009.

¹¹ Krkonošské muzeum v Jilemnici, fond *Město Jilemnice*, dosud nezpracován, Kazdova kronika.

pomocí lze lépe znázornit poslání cechu, které bylo prezentováno v oblasti každodenního života obyvatel podkrkonošského městečka. Text je doplněn výpisem jednotlivých cechmistrů ve sledovaném období. Poslední podkapitola s využitím bakalářské práce Hany Vančurové¹² seznamuje s ševcovským cechem ve městě Holice, která je zařazena pro komparaci podobného vývoje cechovní organizace v jiné oblasti.

Práci dotváří obrazové přílohy cechovních předmětů, které tvoří součást sbírkového fondu Historie Krkonošského muzea v Jilemnici. Mezi obrazové přílohy jsou vloženy fotografie jilemnických ulic, pocházející také z muzejního sbírkového fondu. Textové přílohy byly transkribovány podle metodiky Ivana Šťovíčka a kolektivu.¹³

¹² Hana VANČUROVÁ, *Holický novoševcovský cech ve světle dochovaných pramenů z let 1664–1868*, bakalářská práce na KPVHA FF UHK, Hradec Králové 2015.

¹³ Ivan ŠŤOVÍČEK a kol., *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti. Příprava vědeckých edic dokumentů ze 16.–20. století pro potřeby historiografie*, Praha 2002, s. 55–57.

1. Dějiny Jilemnice se zvláštním zřetelem k období 1. poloviny 19. století

Město Jilemnice, ležící na úpatí západních Krkonoš v nadmořské výšce kolem 500 metrů¹⁴ odvozuje svůj název z adjektiva *jilemná*, čímž je myšlena voda nebo řeka tekoucí mezi jilmy. Německý název Starkenbach pochází z výrazu „*am starken Bach*“ a označoval místo nad silným potokem, který se na jaře a na podzim silně rozvodňoval.¹⁵

Jilemnice je také nazývána „branou západních Krkonoš.“ Stálé osídlení Krkonoš se začalo budovat pravděpodobně v 11. a 12. století, do té doby byly strážným územím.¹⁶ Jilemnice leží v širokém a mělkém údolí, ze západu ji obklopují vyvýšené polohy Kozince a Hrubého Kopce.¹⁷ Okolí je ohraničeno pásmem Krkonoš a terén prudce stoupá k blízké hoře Žalý, vysoké přes tisíc metrů. Dnes už jsou součástí města kdysi samostatné vesnice Jilem a Hrabačov. Převládají zde jílovité půdy, proto se obyvatelé dříve snažili najít různé zdroje obživy, jako například zpracování dřeva včetně jeho plavení do vnitrozemí, chov dobytka, pěstování a zpracování lnu a též hornictví.¹⁸ Charakter potoka s názvem Jilemka se zrcadlí i v německé variantě místního jména Starkenbach. V Hrabačově se vlévá do říčky Jizerky, která pak nad vesnicí teče společně s potokem Cedronem hlubokým údolím, kde stával hrad Štěpanice.¹⁹

Protože se téměř 300 let používalo pro Jilemnici českého pojmenování,²⁰ můžeme vyslovit domněnku, že první jilemničtí obyvatelé byli Češi. Jilemnici chyběla značná část zázemí, které získala až později zakládáním vsí ve vyšších nadmořských polohách, a proto se nemohla vyrovnat poddanským městům v úrodném pohraničí. Podobný osud v omezení privilegií a nevelké rozloze měla nedaleká Nová Paka, Lomnice nebo Vysoké nad Jizerou.²¹

¹⁴ Jan LUŠTINEC, *Jilemnice*, Praha–Litomyšl 2007, s. 5.

¹⁵ Antonín PROFOUS – Jan SVOBODA, *Místní jména v Čechách II.*, Praha 1947–1960, s. 148–149.

¹⁶ Jan LUŠTINEC, *Jilemnice. Historická zastavení*, Jilemnice 2000, s. 9–10.

¹⁷ Karel KUČA, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, díl II., H–Kole, Praha 1997, s. 682.

¹⁸ J. LUŠTINEC, *Jilemnice*, s. 5–6.

¹⁹ K. KUČA, *Města a městečka*, s. 682.

²⁰ Často v latinském přepisu *Gilemnicze*, *Gylempnicz*, *Gilempnicz*, *Gylempnis*. Jan LUŠTINEC, *Jilemnice*, Praha–Litomyšl 2007, s. 6.

²¹ J. LUŠTINEC, *Jilemnice*, s. 6.

První zmínka o Jilemnici jako městečku se vázala k roku 1350, ale v publikacích, které byly k městu Jilemnice vydané se předesílá, že existovala pravděpodobně už dříve.²² Nyní díky archeologickým průzkumům uskutečněným od roku 2016–2019 v rámci revitalizace zahradního domku v areálu zámeckého parku²³ bylo zjištěno, že nálezy předcházejí první zmínku o Jilemnici zhruba o 70 let.²⁴ Můžeme tedy označit za dobu vzniku městečka 2. polovinu 13. století.

Prvními majiteli panského velkostatku byli podle Jindřicha Ambrože²⁵ Markvartici, jejichž potomci zakládají rod pánů z Valdštejna. Jan z Valdštejna si zřejmě počátkem 14. století zakládá nedaleký hrad Štěpanice.²⁶ Na nově vzniklém rozsáhlém dominiu, nazývaném štěpanické panství vznikla naléhavá potřeba založit hospodářská a tržní centra. V dobře chráněném údolí vzniká, pravděpodobně na zeleném drnu, nové městečko Jilemnice. Dokládá to pravidelné obdélníkové náměstí s pravoúhle navazující sítí ulic.²⁷ Zprávy o vývoji nového městečka nejsou dochovány díky častým požárům. Podrobnější zmínka o Jilemnici se objevuje až v roce 1492, kdy si Heník z Valdštejna rozděluje se svým strýcem Hynkem štěpanické panství na dvě poloviny.²⁸ První část, jejíž správním centrem byl štěpanický hrad, zahrnovala dolní polovinu městečka Jilemnice a řadu dalších okolních vsí, včetně kostela sv. Vavřínce. Správním střediskem druhé části panství byla jilemnická tvrz s horní polovinou městečka, Jilmem, Hrabačovem a dalšími vískami. Tato část panství se začala nazývat jilemnická.²⁹ Rozdělení panství mezi dva majitele omezovalo možnosti rozmachu města. Každá část Jilemnice byla postavena pod vlastní samosprávu jiného šlechtického rodu. Jilemnické panství přešlo v druhé polovině 16. století do rukou pánů Kříneckých z Ronova, štěpanické (branské) panství měli Valdštejnové do roku 1606, kdy se majitelem stal Václav Záruba z Hustířan.³⁰ Páni Kříneckí z Ronova se pečlivě

²² Jan LUŠTINEC, *Jilemnice. Brána západních Krkonoš. Brama Karkonoszy Zachodnich*, Jilemnice 2011, s. 11.

²³ Jan PROSTŘEDNÍK – Jan LUŠTINEC – Lenka KOVAČIKOVÁ – Vítězslav KUŽELKA – Jan NOVÁK, *(Znovu) nalezený gotický kostel svaté Alžběty v Jilemnici*, Via Lucis – Památky včera a dnes, Zlín 2019, s. 27.

²⁴ Tamtéž, s. 50–51.

²⁵ Jindřich Ambrož (1878–1955) působil jako městský tajemník, ale hlavně se významně podílel na ochraně a propagaci krkonošské přírody, na zvelebování a propagaci Jilemnice a jejího okolí a zasadil se o záchranu mnoha památek: *Jilemnický bloudil – postavy*, IC Jilemnice.

²⁶ Jindřich AMBROŽ, *Jilemnice. Výňatky z dějin, rozvoj a zvláštnosti města*, Praha 1941, s. 1–3.

²⁷ J. LUŠTINEC, *Jilemnice. Historická zastavení*, s. 9–10.

²⁸ Franz DONT – Hans H. DONT, *Quellen zur Geschichte der Herrschaft Starkenbach im Riesengebirge im 17. Jahrhundert*, München 1974, s. 52–62.

²⁹ Tamtéž, s. 52–62.

³⁰ J. LUŠTINEC, *Jilemnice. Historická zastavení*, s. 12.

starali o rozkvět městečka hoření strany a podařilo se jim získat v roce 1596 od císaře Rudolfa II. privilegium k pořádání týdenních a výročních trhů. Obdarování trhy přispělo k posílení významu podhorského městečka a bylo vydatným zdrojem jejich příjmů.³¹

V 1. polovině 17. století získal obě části panství Albrecht z Valdštejna. Po jeho smrti připadlo jilemnické panství rodu Harantů z Polžic a Bezdrůžic a brannské panství získali hrabata z Harrachu. Pro Švédy se stala obě panství lákavou kořistí, některé vesnice byly vypáleny a zpuštěny, některé dokonce zanikly úplně. V roce 1701 došlo ke sjednocení obou panství díky hraběti Ferdinandu Bonaventurovi z rodu Harrachů.³² Opětovné spojení obou částí Jilemnice vytvořilo dobré podmínky pro nový vzestup celé oblasti. Ekonomický vzrůst se začal projevovat výrazným přibýváním počtu obyvatel. Podle tereziánského katastru se ukazuje růst řemeslné výroby a podniků, zvyšuje se také počet domů.³³ Souvislá zástavba dosáhla až na západní předměstí, kde byla v roce 1752 založena Zvědavá ulička. Kolem náměstí vyrostly první patrové kamenné domy, radnice byla opatřena hodinovou věží a výraznou dominantou městečka se ve 30. letech 18. století stala novostavba farního kostela sv. Vavřince.³⁴ V 50. letech 18. století se začíná mohutně rozvíjet textilní průmysl, zvláště plátenictví a tkalcovství. Pěstování lnu se rozšířilo a zkvalitnilo, což mělo za následek dovážení na světový trh.³⁵ V roce 1775 zasáhlo Jilemnici nevolnické povstání a později také velká neúroda, což vyústilo v epidemii, která si vyžádala několik stovek životů.³⁶ V roce 1788 zachvátil městečko rozsáhlý požár. O ohni a o škodách, které způsobil, se dočteme v Radním manuálu, který se dochoval od roku 1637 do roku 1898. *„Při tom pádě 114 domů i s obecním domem do gruntů vyhořelo a devět domů se zbořilo, též na chrámě Páně svatého Vavřince kryt s velkou a malou věží, zvony na velké a malé věži rozlily a na obojích oratoria všechny mobilia shořelo, dům farní, maštal, stodola i škola, k tomu v zámku kaple sv. Alžběty, kryt i mobilia, kvartýr důchodního, kontribučního, pivovar, špejchar, stodola, maštale, vinopal také shořelo, dejž Bože, aby*

³¹ SOKA Semily, Ilona ČINOVCOVÁ – Ivo NAVRÁTIL, *Archiv města Jilemnice 1596–1945 (1955)*, Semily 1998, s. 11.

³² Ludvík SCHMID, *Statisticko-topografický popis velkostatku Jilemnice*, Praha 1879, s. 10–14.

³³ J. LUŠTINEC, *Jilemnice. Historická zastavení*, s. 14–15.

³⁴ J. LUŠTINEC, *Jilemnice*, s. 18–19.

³⁵ I. ČINOVCOVÁ – I. NAVRÁTIL, *Archiv města*, s. 13.

³⁶ J. LUŠTINEC, *Jilemnice*, s. 18–19.

*takového neštěstí a pádu ohně naši budoucí potomci navěky nedočkali.*³⁷ V roce 1803 se objevil požár znovu, tentokrát shořela celá severní fronta náměstí, Kostelní ulice, krytina kostela, fara a školní budova.³⁸

Na začátku 19. století došlo k výraznému zdražení obilí. V kronice je pro paměť uváděno, že se v roce 1805 obilí prodávalo za velmi vysokou cenu. K poklesu této ceny došlo až v roce 1811.³⁹ Ve stejném roce byl vydán finanční patent, jehož účinkem byla snížena cena papírových peněz až na 1/5 původní hodnoty. V tomto těžkém období se zachovala vrchnost jako dobrodinec a poskytla svým poddaným nejen obilí, ale i len.⁴⁰ Příslušníci hraběcího rodu Harrachů se starali o své poddané dobře navzdory blížící se politické situaci v roce 1848. Sklářství, které založili v nedalekém Harrachově se v tu dobu povzneslo na světovou úroveň, bylo reprezentováno na výstavách po celém světě. Své zkušenosti využili při správě jilemnického panství, které zvelebovali a pečovali o zdejší lesy.⁴¹

V Jilemnici bylo dost řemeslnických podniků, z nichž převážnou část tvořily tkalcovské a přádlácké živnosti. Kvalita zdejších pláten i příze dosáhla v té době světové špičky.⁴² V *Obrazu zemí českoslovanských* se o Jilemnici v roce 1849 dočteme, že městečko má silný průmysl v plátně a v bavlněném zboží. Panské dílny zhotovují nejdražší kmenty čili batisty. Sídlo nyní patří hraběti Harrachovi, nedaleko v Hrabačově je panské bělidlo.⁴³ Ani úsilí hraběte Harracha nepomohlo zabránit úpadku plátenictví a železářství, přesto jejich majetek zůstal trvalým zdrojem příjmu hraběcí rodiny. Roku 1829 došlo k formálnímu sjednocení alodiálního jilemnického a majorátního branského panství do fideikomisu.⁴⁴

Časté požáry měnily tvář města, po požáru v roce 1803 vyrostlo i několik kamenných domů.⁴⁵ Roku 1817 došlo k zahájení výstavby nové silnice z Jilemnice směrem ke Studenci. Stavba byla dokončena v roce 1818. Později bylo ustanoveno, že

³⁷ SOKA Semily, *AM Jilemnice*, Radní manuál 1637–1898, nápis na deskách: „Knihy pamětní městské, města Jilemnice strany hořejší nad Jizerkou, založené léta 1637.“ inv. č. 7, kn. č. 1, fol. 77 r.–78 v.

³⁸ J. LUŠTINEC, *Jilemnice*, s. 23.

³⁹ SOKA Semily, *AM Jilemnice*, Radní manuál, inv. č. 7, kn. č. 1, 78 r.

⁴⁰ Ludvík SCHMID, *Statisticko-topografický popis*, s. 26.

⁴¹ Tamtéž, s. 27–28.

⁴² J. LUŠTINEC, *Jilemnice. Brána západních Krkonoš*, s. 12–13.

⁴³ František Josef ŘEZÁČ, *Obraz Zemí Českoslovanských, čili Pohled na vlast Čechů, Moravanů a Slezanů*, Praha 1849, s. 113.

⁴⁴ J. LUŠTINEC, *Jilemnice. Historická zastavení*, s. 53.

⁴⁵ J. LUŠTINEC, *Jilemnice*, s. 24.

můžou Jilemničtí vybírat poplatky z každé projíždějící fůry a jezdce na koni.⁴⁶ V roce 1819 byla snížena budova radnice a opatřena věžičkou s hodinami. Na svátek sv. Vavřince, patrona města, bylo naplánováno slavnostní osazení městského znaku na vrchol věže. Městečko se snažilo zabezpečit dům proti ohni tím, že nechalo do půdních prostor vyrobit osm žebříků na střechu a čtyři železné obruče stažené štoudve. Lidé z tesařského, truhlářského a zednického cechu byli ustanoveni, aby v případě požáru přichvátali na věž a připravili se k obraně a hašení radnice.⁴⁷ V přízemí budovy radnice se nacházel hostinec, který městečko svěřovalo nájemci. Býval tam i služební byt a malé kanceláře. V prvním patře byl umístěn radní pokoj, místnost pro schůze představených Jilemnice. Ve dvoře stával městský arest, kde se v roce 1828 mluví o deseti okovech na nohy, čtyřech na ruce, dále pak čtyřech kratších a pěti delších řetězech.⁴⁸ V báni radnice se nacházela pamětní listina, kterou opsal Rudolf Kazda v roce 1878, když byla bání sundána a po úpravě zlacením zase dána zpět.⁴⁹

V roce 1822 byla vydlážděna Kostelní ulice, která spojuje náměstí s kostelem sv. Vavřince.⁵⁰ Nacházela se ale i místa, která nebyla příliš vábná. Vedle fary byl rybníček, do kterého se vlévala kanalizace ze zámku a školy. V roce 1834 farář Bien podnikl krok k jeho likvidaci a na navážce byla založena farská zahrada, která už dnes neexistuje.⁵¹ V letech 1831–32 bylo vydlážděno celé náměstí.⁵²

V roce 1825 uděluje císař František I. městečku privilegium ke konání dalších tří výročních trhů, které povznesly obchod a odbyt místního řemesla, a hlavně domácího lnu.⁵³ Výroční trhy se od tohoto roku konaly v pondělí po svátku Jména Ježíš, před Velikonocemi, před Duchem svatým, před sv. Jakubem, sv. Dionýsem a před Vánoci.⁵⁴ Jilemnice je důležitou spojnicí mezi českým vnitrozemím, horaly a Pruskem. Mezi vyhledávané produkty kupců patří ty zemědělské, např. horské brambory, zelí, třešně, švestky, sýry, máslo apod.⁵⁵ Na hlavním tržišti bychom našli kloboučníky, mydláře, hřebenaře, nožíře, kotláře, punčocháře, perníkáře, pentličkáře,

⁴⁶ SOKA Semily, *AM Jilemnice*, Radní manuál, inv. č. 7, kn. č. 1, fol. 82 v.

⁴⁷ J. LUŠTINEC, *Jilemnice. Brána západních Krkonoš*, s. 20.

⁴⁸ Tamtéž, s. 20.

⁴⁹ Opis pamětní listiny byl součástí Národopisné výstavy, která se konala v roce 1895 v Praze. Byl majetkem Odboru národopisné výstavy v Jilemnici.

⁵⁰ SOKA Semily, *AM Jilemnice*, Radní manuál, fol. 83 r.

⁵¹ J. LUŠTINEC, *Jilemnice*, s. 24.

⁵² J. LUŠTINEC, *Jilemnice. Historická zastavení*, s. 75.

⁵³ I. ČINOVCOVÁ – I. NAVRÁTIL, *Archiv města*, s. 15.

⁵⁴ J. LUŠTINEC, *Jilemnice. Historická zastavení*, s. 63.

⁵⁵ J. LUŠTINEC, *Jilemnice. Brána západních Krkonoš*, s. 13.

krajkáře, pláteníky, tkalce, krejčí, obuvníky, kožešníky, rukavičkáře, knihaře a mnoho dalších. Trhovci platili poplatky z místa, což přinášelo městské pokladně nemalý zisk.⁵⁶

Důležitým letopočtem nejen pro jilemnické občany se stal rok 1828, kdy se narodil hrabě Jan Nepomuk František Harrach⁵⁷. Prokázal českému národu mnohá dobrodiní a sám byl vlastencem, což dával svými činy znatelně najevo.

V roce 1835 byla zahájena stavba velké kašny, která měla město uchránit od ničivých požárů. Pro větší bezpečnost městečka byl i vypracován nový požární řád. Představitelé městečka Jilemnice měli vysoké nároky, jak estetické, tak i praktické. O vyhotovení kašny požádali Jana Suchardu, Aloise Kofránka a Jana Josefa.⁵⁸ Jan Sucharda vytvořil také už v roce 1822 pro nový klenutý most přes potok Jilemku sochu sv. Václava.⁵⁹ O stavbě nové kašny nalezneme zmínku i v pamětní knize města Jilemnice. „*Pro paměť se zde uvádí, že v roce 1835 kašna na městském rynku vystavena byla.*“⁶⁰

Náměstí, jehož severní a západní strana byla nejhonosnější, dominovala radnice. V letech 1910–11 když byla postavena městská spořitelna se dominanta náměstí změnila. Náměstí tvořila řada roubených domů, která měla svá podloubí. Radnice byla v tomto období tvořena pěti podloubími, prvním patrem a vysokou střechou, v jejímž středu stála věž s hodinami.⁶¹

Mezi domy bývaly i uličky, kterými mohli majitelé vjet do svého dvora. Rok před požárem byl postaven vedle radnice kamenný domek s dřevěným podloubím, který následkem požáru vyhořel. Na jeho místě vybudoval zámožný majitel jeden z nejkrásnějších domů ve městě. Dům s podloubím vedle něj pamatuje největší slávu jilemnického plátenictví. Kamenný dům, vystavěný už v 18. století, byl v 50. letech 19. století hostincem „U Modré hvězdy“.⁶²

V prvním starobylém domě na severní straně náměstí byla provozována hostinská živnost. Kdysi dům nesl název „U zlatého anděla“. Sousednímu domu, který

⁵⁶ J. LUŠTINEC, *Jilemnice. Historická zastavení*, s. 64.

⁵⁷ Jan Nepomuk František Harrach (1828–1909) – šlechtic, politik, hospodář: Jan LUŠTINEC, *Jan Nepomuk hrabě Harrach. Ze života českého kavalíra*, Vrchlav 2018.

⁵⁸ J. LUŠTINEC, *Jilemnice. Brána západních Krkonoš*, s. 21.

⁵⁹ Tamtéž, s. 22.

⁶⁰ SOKa Semily, *AM Jilemnice*, Radní manuál, inv. č. 7, kn. č. 1, fol. 104 v.

⁶¹ Srov. obrazová příloha, s. 65.

⁶² J. LUŠTINEC, *Jilemnice. Historická zastavení*, s. 165.

nesl architektonické rysy už v 18. stol., se říkalo „u Grossů“. Bývala zde soukromá pošta a hostinec „Na poště“. Nejhonosnější dům na této straně nechal přestavět slavný pláteník Josef Jiří Kos, což ho stálo nemalé peníze. Z této rodiny vynikl zdatný podnikatel a purkmistr Jiří Kos, který se zasloužil o novodobé ztvárnění radnice. Malebný štít, který byl lemovaný pěti sochami zničil požár v roce 1838. Čtvrtý dům patřil také rodině Kosů.⁶³

Na nároží východní strany náměstí stojí dům, který byl na počátku 19. století hospodou „U Božího oka“. Do r. 1838 jeho štít zdobil namalovaný odpovídající obraz. Kolem roku 1815 zde rodina Šallerů založila 1. jilemnickou lékárnu, která se později přestěhovala do menšího domu s podloubím, stojícího uprostřed řady. Druhý dům zleva upoutá svými klenbami v přízemí. Ve druhé polovině 19. století zde působila občanská záložna. Malý dřevěný domek s podloubím lehl popelem při požáru roku 1838 a na jeho spáleništi byl postaven dům až rok po neštěstí. Řadu domů uzavírá dům z konce 18. století, který má ve střeše veliký štít se dvěma okny uprostřed a třemi volskými oky po obvodu. V polovině 19. stol. patřil dům pekaři a mlynáři. Poschod'ová roubená stavba, která zahajuje jižní řadu domů na náměstí se změnila po požáru v nevýrazný patrový hostinec „U Lva“, později zvaný „U bílé růže“. Dům patřil někdejšímu učitelskému pomocníkovi na jilemnické škole.⁶⁴

Dalším domům na jižní straně náměstí se společenský život spíše vyhýbal. Zajímavostí je, že v domě uprostřed řady se v jeho sklepních prostorách na jednom ze základových kamenů nachází nápis „CR ANNO 1690 DEN 4 MARTIUS“.⁶⁵

Ačkoli byla věnována značná pozornost ochraně před požárem, v roce 1838 tedy zachvátil Jilemnici znovu. Zasáhl celý střed městečka, které díky němu dostalo klasicistní architektonický ráz, z velké části zachovalý dodnes.

Revoluční rok 1848 neminul ani Jilemnici, situace ve 40. letech byla velmi špatná. Zhoršovaly se hospodářské poměry, byla neúroda, následný hlad a nemoci vytvářely ve společnosti napětí. Snahu o snížení nezaměstnanosti měl arcivévoda Štěpán, který opakovaně navštívil Jilemnicko a rozhodl o započetí výstavby silnice z Liberce do Vrchlabí. Jilemnicko tato cesta protнула na trase Arnoštov – Hrabačov.

⁶³ J. LUŠTINEC, Jilemnice. *Historická zastavení*, s. 167–168.

⁶⁴ Tamtéž, s. 168–170.

⁶⁵ Tamtéž, s. 170.

Hrabě Harrach se také snažil svým poddaným ulehčit v jejich bídě. Na své náklady nechal postavit silnici z Hrabačova do Rokytnice nad Jizerou. Nemalou roli hrál chudinský institut, který poskytoval jilemnickým chudým až 400 liber chleba týdně a snažil se přidělovat jim práci.⁶⁶

Vyhlášení konstituční monarchie občané Jilemnice moc nerozuměli, ale reagovali podobně jako v jiných městech – pochodňovými průvody, vyzváněním, střelbou a všeobecným nadšením.⁶⁷ V Jilemnici byly vytvořeny dvě setiny národní gardy, které byly vyslány na pomoc bojující Praze. V Sobotce je zastihla zpráva, že je Praha obklíčena císařskou jízdou, takže se navrátily zase zpět.⁶⁸ Iniciátorem vzniku národních gard se stal vrchní Laufberger⁶⁹. Jelikož hrabě Harrach zrušil na jilemnickém panství robotu v předstihu, stal se Laufberger poslem dobrých zpráv. Do gardy se hlásili především zámožnější lidé a správní rada čítala asi sto šedesát členů.⁷⁰ Diskutovaným tématem, ovlivněným nezkušeností a nerozhodností se stal návrh česko–německého právního spojení. Jilemnice se jako jediná z ryze českých měst přihlásila dopisem k Německému spolku. Rodák dr. Karel Tomíček z Poniklé otiskl v Národních listech obsáhlý článek s názvem „Slovo k Jilemnickým“.⁷¹ V novinách se rozhořčeně podivuje nad rozhodnutím jilemnických a snaží se je obrátit na „správnou cestu“.⁷² Voleb se Jilemnice nakonec nezúčastnila a podobné stanovisko zaujala i k volbám do zemského sněmu.⁷³ K roku 1848 najdeme také zmínku o tom, že pro národní gardu vystupovala jilemnická kapela, která existuje dodnes pod pojmenováním Jilemničanka.⁷⁴ Fungování národní gardy bylo zastaveno v roce 1851.⁷⁵

Po vyhlášení nové ústavy přešla soudní i politická správa v roce 1850 z rukou vrchnosti na zeměpanské úřady. Jilemnice se měla stát sídlem okresního hejtmanství, ale kvůli nedostatku prostor bylo stanoveno Vrchlabí.⁷⁶ Pro jeho potřeby se jednalo

⁶⁶ J. LUŠTINEC, *Jilemnice*, s. 25.

⁶⁷ Tamtéž, s. 26.

⁶⁸ I. ČINOVCOVÁ – I. NAVRÁTIL, *Archiv města*, s. 15.

⁶⁹ Dříve působil na panství Sadová, v roce 1846 nastoupil na místo vrchního Jana Poláka, který byl odvolán za oblibu přijímání „i těch nejmenších presentů“. Laufberger pracoval poctivě a svědomitě a mezi lidmi byl oblíben: J. LUŠTINEC, *Jilemnice. Historická zastavení*, s. 38.

⁷⁰ J. LUŠTINEC, *Jilemnice*, s. 26.

⁷¹ J. LUŠTINEC, *Jilemnice. Historická zastavení*, s. 39.

⁷² Karel TOMÍČEK, *Slovo k Jilemnickým*, *Národní noviny* 1, 1848, s. 145.

⁷³ J. LUŠTINEC, *Jilemnice. Historická zastavení*, s. 40.

⁷⁴ Tamtéž, s. 123–124.

⁷⁵ J. LUŠTINEC, *Jilemnice*, s. 26.

⁷⁶ I. ČINOVCOVÁ – I. NAVRÁTIL, *Archiv města*, s. 15.

o rozšíření radnice o dva oblouky podloubí a třicetimetrovou věž. Základní kámen byl položen 2. května 1851 a stavitelem se stal Jan Herkner. Při kopání základů se údajně narazilo na silný pramen, který musel být zakryt. Na radniční věž byly přeneseny hodiny z malé věžičky, které v roce 1854 doplnil slavný opakovací stroj s velkým cimbálem.⁷⁷ Při reorganizaci správy v roce 1855 byl ustanoven politický okres jilemnický, který spravoval 3 soudní okresy – Jilemnici, Vysoké nad Jizerou a Rokytnici nad Jizerou. Jilemnice se stala sídlem politického i soudního okresu.⁷⁸

V 1. polovině 19. století se objevují první obrozenecké snahy. Jilemnice vždy zůstala místem s drtivou převahou českého obyvatelstva, i když si své místo v obchodních kruzích dobyla němčina. Podstatná část městské agendy byla vedena česky. Vlastenecky orientován byl například učitel František Poličanský, který ve 30. letech 19. století inicioval sbírku, z jejíhož výtěžku byl v harrachovských sklárnách vyroben broušený pohár. Byl určen jako dar Josefu Jungmannovi.⁷⁹

I když Jilemnice prošla poměrně složitým historickým vývojem a postihlo ji několik ničivých požárů, dokázala si udržet věhlas svého jména dodnes. Díky citlivým architektonickým zásahům a přívětivé tváři se z ní stalo lákavé město pro turisty. Z pozice pracovnice Krkonošského muzea si dovoluji tvrdit, že nejnavštěvovanějším objektem je zámek hrabat Harrachů a bývalý pivovar, kde muzeum sídlí. Město svojí ideální polohou láká i k návštěvě nedalekých Krkonoš a malebných vesniček ve svém bezprostředním okolí.

⁷⁷ J. LUŠTINEC, *Jilemnice. Historická zastavení*, s. 138.

⁷⁸ I. ČINOVCOVÁ – I. NAVRÁTIL, *Archiv města*, s. 16.

⁷⁹ J. LUŠTINEC, *Jilemnice. Historická zastavení*, s. 18.

2. Vývoj cechovní organizace se zaměřením na 1. polovinu 19. století a závěrečnou fázi její existence

Cechovní organizace procházela od počátku svého vzniku neustálým vývojem. Zažívala úspěšná a prosperující období, ale byla i zavrhována vládnoucími panovníky, kteří se pokoušeli o její zrušení. Ve sledovaném období 1. poloviny 19. století už postupně její sláva pohasínala, ale i nadále se snažila plnit svoji funkci. Pro úplnost a pochopení zařazují kapitolu, týkající se obecného vývoje od shromažďování řemeslníků po ucelení v jednotnou organizaci.

Řemeslníci se začali sdružovat ve městech již v polovině 13. století.⁸⁰ V prvních městských privilegích najdeme zmínku o řemeslnících a živnostnících, kteří byli pod správou rychtáře a přísežných konšelů.⁸¹ Do doby 13. století můžeme zařadit i působení bratrstev, kdy najdeme ojedinělé doklady o špitální korporaci.⁸² Již o století dříve, kdy vznikaly kláštery, najdeme všelijakou řemeslnou činnost, kterou utvářeli řeholní bratři. Ve chvíli, kdy byli řemeslníci zbaveni poddanských závazků, usazovali se ve městech a kvůli vzájemné podpoře a ochraně svých zájmů utvářeli bratrstva, jež se nazývala cechy.⁸³

O pojmech bratrstev a cechů polemizuje několik starších autorů.⁸⁴ Zikmund Winter vidí bratrstva na církevním základě, která vznikala na podnět církve. Z takového bratrstva se pak vyvíjí cech dvojím směrem, kdy se mění jeho forma a obsah.⁸⁵ Bedřich Mendl vidí řemeslné organizace jako nucené a zastává názor, že cech je korporací nadanou přímusem⁸⁶, bratrstvem je pak dobrovolné sdružení.⁸⁷ Josef Janáček nepovažuje podstatný rozdíl mezi cechy, bratrstvy a pořádky. Podle něj jsou tak určovány v podstatě obdobné formy řemeslnického společenství pro celé

⁸⁰ Vladimír J. SEDLÁK, *O ceších a jejich archivech*, Archivní příručka. Sborník přednášek o archivní praxi, Praha 1948, s. 199.

⁸¹ Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a XV. století*, Praha 1906, s. 180.

⁸² Hana PÁTKOVÁ, *Bratrstvie ke cti Božie. Poznámky ke kultovní činnosti bratrstev a cechů ve středověkých Čechách*, Praha 2000, s. 102.

⁸³ Josef KACHNÍK, *Naši řemeslníci. Jejich život a sociální poměry*, Hlasy Katolického spolku tiskového 43, Praha 1912, s. 7–10.

⁸⁴ Zikmund Winter (1846–1912), Bedřich Mendl (1892–1940) a Josef Janáček (1925–1994).

⁸⁵ Bedřich MENDL, *Počátky našich cechů I.*, ČČH 33, 1927, s. 7–10.

⁸⁶ Cechovní přímus byla povinnost provozovatelů živností vstoupit do příslušného cechu, která byla jedním ze základních předpokladů prosazení monopolního postavení cechovní výroby. Jaroslav PÁNEK (red.), *Akademická encyklopedie českých dějin A–C*, Praha 2009, s. 289.

⁸⁷ V případě, kdy bratrstvo získává přímus, vchází v přímý a trvalý styk se správou města. B. MENDL, *Počátky našich cechů*, s. 11–12.

14. století.⁸⁸ Současná autorka Hana Pátková vnímá cech jako profesní sdružení, které je základní organizační formou řemeslné výroby a obchodu. Bylo nutné počítat s jeho existencí v každé lokalitě městského charakteru. Fungování bratrstev však nebylo vázáno na potřeby městské ekonomiky. Existovalo několik různých bratrstev, která však nebyla tolik podřízena autoritě jako cechy.⁸⁹

Cechy měly původně podpůrný a společenský charakter, postupně na ně přecházela také volba přísežných mistrů. Shromáždění celého cechu mělo právo přijímat a volit nové mistry, vydávat cechovní statuta a hledět na jejich dodržování. Výjimečně dostávalo soudní pravomoc a dohlíželo na kvalitu řemeslné činnosti.⁹⁰ Města dostávala jako privilegium právo míle⁹¹, aby mohly obchody a řemesla růst.⁹² Za doby panování Karla IV. vznikly v několika českých městech řemeslnické bouře, proti kterým musel zasáhnout panovník rozpuštěním cechu. Ve stejné době ale potvrdil budějovickým řezníkům cechovní řád.⁹³

Postupem času docházelo k početnému přírůstku řemeslnických cechů. Nové cechy byly zakládány ve velkých i malých městech, která měla rozvinutou výrobu i v městečkách, kde se teprve probouzela k životu. Docházelo tím k prohlubování vztahů místního trhu a vymezování jeho hranic.⁹⁴ Významnou úlohu měly cechy v Praze, protože za husitských válek převzaly vedoucí místo. Cechovní artikule propůjčovala vrchnost, ale během husitské revoluce bylo právo přeneseno z městské rady na cechmistry a starší mistry jednotlivých řemesel.⁹⁵ Propůjčování statut se uskutečňovalo tzv. vidimusy.⁹⁶ Cech, který vidimus dostal, nesměl užívat propůjčených statut bez souhlasu vrchnosti města, v němž sídlil.⁹⁷

Za panování Ferdinanda I. města ztratila veškerá městská a cechovní privilegia, která byla formálně zrušena králem a částečně jim byla navrácena s nařízením

⁸⁸ Josef JANÁČEK, *Přehled řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu*, Praha 1963, s. 102.

⁸⁹ H. PÁTKOVÁ, *Bratrstvie ke cti Božie*, s. 102–103.

⁹⁰ Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan DOBEŠ – Jan JANÁK, *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*, Praha 2007, s. 209–216.

⁹¹ Právo míle zaručovalo, že v okruhu jedné míle od města nesměl nikdo jiný provozovat stejné řemeslo. Z. WINTER, *Dějiny řemesel*, s. 36.

⁹² Z. WINTER, *Dějiny řemesel*, s. 118.

⁹³ V. J. SEDLÁK, *O ceších*, s. 199–200.

⁹⁴ J. JANÁČEK, *Přehled řemeslné výroby*, s. 150.

⁹⁵ V. J. SEDLÁK, *O ceších*, s. 200.

⁹⁶ Vidimus je listina ověřující znění obsahu předchozí listiny, tj. opisované listiny. Ivan HLAVÁČEK – Jaroslav KAŠPAR – Rostislav NOVÝ, *Vademecum pomocných věd historických*, Praha 2001, s. 218.

⁹⁷ V případě královského města muselo být svolení od městské rady. V. J. SEDLÁK, *O ceších*, s. 201.

reorganizace městské správy. Po sepsání Koldínových práv bylo městům vráceno právo navrhovat složení rady a rada měla opět pravomoc nad cechy a řemesly ve městě.⁹⁸ Byla vytvořena nová živnostenská organizace a od 2. pol. 16. stol. získávaly jednotlivé živnosti své individuální výsady, byly znovu obnovovány staré cechy.⁹⁹

V předbělohorském období byla starým cechům potvrzována statuta, ve vrchnostenských městech a městečkách vznikaly cechy nové. Cechovní politika se soustřeďovala na ochranu práv místního trhu a vyrůstala také opatření omezující přístup do cechu. Řemeslná výroba utrpěla velké škody za třicetileté války, kdy dochází k velkému úbytku řemeslníků ve městech a ztrátě schopnosti odolávat konkurenci.¹⁰⁰

Dochází k procesu posilování ekonomické funkce velkostatku, kdy feudální dominium a jeho hospodářský vývoj ovlivňuje rozvoj měst a řemeslné výroby. Poddaní i řemeslníci museli odebírat od vrchnosti nejrůznější produkty. Cechům byla dodána vážnost a zákonitá platnost. Po objevení manufaktur prosazuje stát tento způsob, ale řemeslná výroba zásobovala místní trhy průmyslovými výrobky, její vzpruhou bylo oživení poptávky po zakázkové práci některých výrobních oborů.¹⁰¹

Od 18. století všechna cechovní statuta měla být potvrzována panovníkem. V roce 1731 byl vydán pro české země tzv. řemeslnický patent¹⁰², jenž nařizoval předložení všech cechovních statut panovníkovi. Roku 1739 byly vydány generální cechovní artikule¹⁰³, které platily pro všechny země habsburské monarchie.¹⁰⁴ Byla zaváděna manufakturní výroba započatá za Karla VI. a podporovaná jeho nástupci. Manufaktury byly chráněny zvláštními královskými výsadami proti městským cechům, tím došlo k umenšení počtu cechů ve městech.¹⁰⁵ Obě nařízení zatím řemeslnické cechy nerušila, ani nenahrazovala princip cechovní živnostenské politiky principem svobodné výroby.¹⁰⁶ Roku 1754 bylo zakázáno prosazovat cechovní přímus u nově zakládaných

⁹⁸ Z. HLEDÍKOVÁ – J. DOBEŠ – J. JANÁK, *Dějiny správy*, s. 209–217.

⁹⁹ Josef JANÁČEK, *Zrušení cechů roku 1547*, ČČH 7, 1959, s. 240–242.

¹⁰⁰ J. JANÁČEK, *Přehled vývoje řemeslné výroby*, s. 234–258.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 258–274.

¹⁰² 14. článek generálního cechovního řádu a LX. článek generálních cechovních artikul musel mít cech po jednom výtisku ve své pokladnici a předčítaly je každý rok na výroční schůzi. Byli o nich také poučeni učedníci při propouštění do stavu tovaryšského. V. J. SEDLÁK, *O ceších*, s. 206.

¹⁰³ Srov. obrazová příloha, s. 82.

¹⁰⁴ Z. HLEDÍKOVÁ – J. DOBEŠ – J. JANÁK, *Dějiny správy*, s. 217–220.

¹⁰⁵ V. J. SEDLÁK, *O ceších*, s. 203.

¹⁰⁶ J. JANÁČEK, *Přehled vývoje řemeslné výroby*, s. 278.

živností a řemesla byla rozdělena na komerční (výrobní obory) a policejní (obory připoutané k místnímu trhu, např. potravinářská řemesla).¹⁰⁷

Na konci 18. století byly ve všech městech zrušeny měšťanské výbory a nahrazeny výborem složeným ze dvou zástupců každého cechu ve městě. Tzv. cechovní výbor pak volil reprezentanty, převzal pravidelnou volbu zkušených radních a případně purkmistra. Tito zvolení museli být pak potvrzeni guberniem a apelačním soudem. Postupem času, na začátku 19. století zůstala cechovnímu výboru vyhrazena jen volba obecních reprezentantů při všech magistrátech.¹⁰⁸

V únoru 1802 nařídil císař, aby bylo úplně zastaveno zřizování továren ve Vídni a jejich předměstích. Dekretem bylo zakázáno propůjčování ochranných dekretů a dispens od mistrovské zkoušky byl dovolen pouze ve výjimečných případech. Dvorská komise později dosáhla odvolání těchto omezení.¹⁰⁹

Průmyslová revoluce se začala rozvíjet v první polovině 19. století. Strojní výroba pronikala nejdříve do textilních manufaktur, ve 20. letech 19. století si získala převahu v bavlnářství a ohlašovala se i v jiných výrobních oborech. Revoluce zasahovala především do těch odvětví, kde měla působnost manufakturní velkovýroba.¹¹⁰ Továrnictví bylo pokládáno za poškození národního blahobytu, protože zdražuje a odnímá pracovní síly zemědělství.¹¹¹ V řadě měst se tovární velkovýroba v první polovině 19. století tolik nerozvinula, pouze vytvářela předpoklady ke své budoucí úloze.¹¹²

Průmysl postihla leckterá krize, mnohé založené továrny zanikly. Na počátku 19. století byla příkazem Napoleona uzavřena evropská pevnina veškerému obchodu a dovozu s Anglií. Situace způsobila v roce 1811 státní bankrot, kterým zavládla všeobecná nedůvěra v obchodě a průmyslu a ceny potravin stouply do závratné výše.¹¹³ Bylo přirozené, že se objevily snahy o reformu. Nastala doba zakládání technických a reálných škol, pořádání průmyslových výstav, zakládání spolků a péče o vzdělání dorostu průmyslového i samostatného řemeslnictva. Iniciativu a směr dávala šlechta,

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 279–280.

¹⁰⁸ Z. HLEDÍKOVÁ – J. DOBEŠ – J. JANÁK, *Dějiny správy*, s. 225.

¹⁰⁹ František FIEDLER, *Česká politika, díl 4. Moderní stát a jeho úkoly – politika agrární, průmyslová, sociální*, Praha 1911, s. 243.

¹¹⁰ J. JANÁČEK, *Přehled vývoje řemeslné výroby*, s. 281–282.

¹¹¹ F. FIEDLER, *Česká politika*, s. 242.

¹¹² J. JANÁČEK, *Přehled vývoje řemeslné výroby*, s. 281–282.

¹¹³ F. FIEDLER, *Česká politika*, s. 256.

kteřá se snařila o zvelebení průmyslu a řivností až do roku 1848. Díky nejvyššimu purkrabimu hraběti Chotkovi byly pořádaný v letech 1828, 1829, 1831 a 1836 zemské výstavy v Praze, které měly budit ducha průmyslnosti a podnikavosti a ukazovaly vysokou zdatnost českého průmyslu. V roce 1833 byla zalořena Jednota k povzbuzení průmyslu v Čechách, v roce 1839 následovala Průmyslová jednota dolnorakouská ve Vídni, která vznikla z počinu české šlechty a byla do r. 1848 sborem šlechticů, velkopřůmyslníků a velkoobchodníků. Po roce 1848 se šlechta odlučuje a její iniciativa se omezuje na zemědělský průmysl (pivovary, lihovary, cukrovary apod.).¹¹⁴

Pouze část řemesel byla ohrořena tlakem velkovýroby, ale průmyslovou revolucí se hranice mezi malovýrobou a velkovýrobou stala velice pohyblivou. Větší počet malovýrobců nejrůznějších výrobních odvětví přetvářel postupně vztahy řemeslnické dílny v jednoduchou kapitalistickou kooperaci.¹¹⁵

Roku 1831 propukla cholera, která způsobila váznutí obchodů a řivností. Propůjčení řivností bylo interpretováno na policejní řivnosti a jen v hlavních městech, načeř dvorní komora vyložila císaři všechny škodlivé účinky toho zákazu. O rok později byla provedena písemná agenda, která zjišťovala, u kterých kategorií obchodních a řivnostenských by mělo vzniknout omezení dosavadních zásad při propůjčování řivnostenských práv. Byla připravována osnova řivnostenského zákona, v níř měly být cechy ponechány a rozlišování mezi komerčními a policejními řivnostmi mělo být odstraněno. Koncesní řivnostenský zákon platil jen pro Předlitavsko a podroboval veřkeré řivnosti koncesi, pro kterou ustanovoval velmi mírné podmínky, připouštěl i některé svobodné řivnosti a zruřil cechovní vázanost.¹¹⁶

V českých a rakouských zemích se řivnosti dělily na manufakturní, obchodní a osobní. Cechovní manufakturní řivnosti se samostatně mohly provozovat jen na základě mistrovského práva. Necechovní řivnosti se dále rozlišovaly na svobodné (směly provozovat řivnost na pouhé ohlášení, bez koncese), necechovní (nepodléhaly cechovní organizaci, ale směly být provozovány jen po úřední koncesi), továrny (jednoduchá a zemská oprávnění) a umění (zčásti jako volné řivnosti). Obchodní

¹¹⁴ F. FIEDLER, *Česká politika*, s. 256–258.

¹¹⁵ J. JANÁČEK, *Přehled vývoje řemeslné výroby*, s. 283.

¹¹⁶ F. FIEDLER, *Česká politika*, s. 243–245.

živnosti byly volné, nebo závislé na úřední koncesi. Osobní živnosti byly propůjčeny k doživotnímu osobnímu provozování nebo se daly nabýt koupí.¹¹⁷

Kde nebyla drtivá konkurence velkovýroby, docházelo i z jiných důvodů k potížím řemesla. Řemesla byla přeplněná, rozmáhala se neoprávněná řemeslná výroba (fušerství), docházelo k soutěžím mezi podomními obchodníky, nedostatku kapitálu. Cechy klesly na pohřební a parádní spolky. Řemeslníkům se nedostávalo obecného a odborného vzdělání a v několika obvodech komory byly stížnosti na nedostatek zdatných řemeslníků.¹¹⁸ Řemeslnictvo vystoupilo se svými požadavky na půdu politického hnutí. Žádalo omezení továren, zákaz propůjčování živnostenských a obchodních oprávnění, zákaz podomního obchodu, zřízení cechů, přísný průkaz způsobilosti s tovaryšským kusem a mistrovskými zkouškami, zastoupení živnostenstva v nejvyšších úřadech, zdokonalení úvěru, zakládání tržnic a spořitelen.¹¹⁹

V první polovině roku 1848 se řady vídeňských obchodníků snažily dát podnět ke zřízení obchodních komor.¹²⁰ K jejich zřízení došlo až o dva roky později pro celou monarchii. Komory hned začaly naléhat, aby byl vydán nový živnostenský řád s přechodem k živnostenské svobodě.¹²¹

V roce 1850 se podařilo vytvořit fond záložny pražských řemeslníků, díky kterému byly zřizovány tržnice a nákupní spolky. Průmyslová jednota pečovala o pokračovací večerní a nedělní školy pro živnostenský dorost, z počátku i pro mistry a tovaryše.¹²² V roce 1854 byla zveřejněna osnova obchodního a živnostenského zákona, která čítala 382 paragrafů. O rok později byla předložena osnova, která se stala zatím nejliberálnější. Ihned měly být odstraněny reálné živnosti, nebylo potřeba průkazu způsobilosti ani pro koncesní živnosti, cechy byly myšleny jen jako dobrovolné spolky živnostníků a pomocníků, veškeré živnostenské korporace měly podléhat společovacímu zákonu. Ani tato osnova se nestala zákonem.¹²³

¹¹⁷ F. FIEDLER, *Česká politika*, s. 247–250.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 264–265.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 266–267.

¹²⁰ Zdeněk JINDRA – Ivan JAKUBEC (a kolektiv), *Hospodářský vzestup českých zemí od poloviny 18. století do konce monarchie*, Praha 2015, s. 69–70.

¹²¹ F. FIEDLER, *Česká politika*, s. 258.

¹²² Tamtéž, s. 254.

¹²³ Tamtéž, s. 268–269.

Zrušení cechovního zřízení s konečnou platností se uskutečnilo 20. prosince 1859.¹²⁴ Tento živnostenský řád prikazoval konstituování živnostenských společenstev, nazývaných také obchodní grémia. Společenstva se stala určitým kompromisem a náhradou za zrušené cechy.¹²⁵ Zákonu podléhala všechna po živnostensku provozovaná zaměstnání. Soustava živnostenské svobody obsahovala následující: zpravidla volný přístup ke všem živnostem pro každého svéprávného občana, zaplatí-li předepsanou živnostenskou daň. Volnost výroby a odbytu, žádné monopoly, žádné omezování na provozování pouze jedné živnosti nebo na prodej vlastních výrobků, volnost spojovat pracovní síly a výkony, sdružovat kapitály a osvobození od nucených živnostenských jednot. Doplnkem těchto principů jsou pak liberální předpisy zaručující obyvatelstvu rovnost všech občanů před zákonem, svobodu stěhování a svobodu smluv. Absolutní živnostenská svoboda však nebyla nikdy uskutečněna, některé živnosti byly prohlášeny za koncesní.¹²⁶

Tzv. řemeslnická novela živnostenského řádu z roku 1883 omezovala dosavadní živnostenskou svobodu a společenstva dostala řemeslnicko-živnostenský ráz. Úkolem živnostenských společenstev byla podpora humanitárních, hospodářských a vzdělávacích zájmů členstva tím, že zprostředkují práci, zavedou společnou strojní výrobu, vypracují kolektivní smlouvu, budou podporovat a zřizovat živnostenské školy, pořádat odborné kurzy apod. Jejich povinností je také péče o výchovu dorostu a spoluúčast při správě živnostenských věcí, např. podáváním dobrozdání, osvědčováním určitých skutečností.¹²⁷

Skutečná situace uvnitř řemeslné výroby neodpovídala principům cechovního zřízení už dávno předtím. V roce 1859 byl smazán i poslední teoretický rozdíl v právním i ekonomickém smyslu mezi manufakturou a řemeslnou dílnou.¹²⁸

Řemeslné dílny existovaly i nadále, vyplývá to ze statistik hospodářské situace v našich zemích před rokem 1848. Ukazuje, že mezi malovýrobními podniky převažovaly malé dílničky, kde pracoval často mistr sám nebo s několika málo dělníky nebo učedníky.¹²⁹ Živnostenský řád z roku 1859 podmínil provozování řemesla pouze

¹²⁴ J. JANÁČEK, *Přehled vývoje řemeslné výroby*, s. 284.

¹²⁵ Z. HLEDÍKOVÁ – J. DOBEŠ – J. JANÁK, *Dějiny správy*, s. 288.

¹²⁶ F. FIEDLER, *Česká politika*, s. 270–272.

¹²⁷ Z. HLEDÍKOVÁ – J. DOBEŠ – J. JANÁK, *Dějiny správy*, s. 288.

¹²⁸ J. JANÁČEK, *Přehled vývoje řemeslné výroby*, s. 284.

¹²⁹ Tamtéž, s. 284–285.

se zakoupením živnostenského listu. Cechy byly rozpuštěny nebo se proměnily ve volnější živnostenská společenstva. Řemeslná výroba však byla příliš liberální, a proto byly při revizi živnostenských zákonů obnoveny průkazy způsobilosti pro řemeslníky. Organizační základna tím dostala pevnější formu.¹³⁰

¹³⁰ J. PÁNEK, *Akademická encyklopedie*, s. 288.

3. Cechy v Jilemnici

Jilemnice byla na začátku 17. století velice prosperujícím městečkem, jelikož ji Albrecht z Valdštejna zahrnul do své „terra felix“.¹³¹ V této době se pravděpodobně mohlo dobře dařit i cechovním zřízením, ale archivní materiály se nám zachovaly až z pozdější doby, takže to nemůžeme tvrdit s jistotou. Zde by byl prostor pro hlubší a rozsáhlejší bádání. Bohužel v roce 1634 přepadli Jilemnici Švédové, vydrancovali ji a vypálili, takže ztratila na dlouhá léta svoji prosperitu.¹³² Jilemničtí museli po požáru založit novou pamětní knihu nebo spíše radní manuál,¹³³ kde najdeme i informace informativního charakteru a můžeme se zorientovat ve správě městečka.

Na jilemnickém panství, které kolem roku 1651 vlastnili Harantovi sirotci, nacházíme široké spektrum řemeslníků. V polovině městečka Jilemnice a vsi Hřabačově najdeme kromě dvou ševců ještě řezníky, kováře, zámečníka, mydláře, hrncíře, koláře, krejčího, bednáře, tkalce, ručníkáře, pekaře, nožíře. Okolní vesnice jsou na řemeslníky sporé, výjimku tvoří ves Roztoky, Mříčná a Jablonec nad Jizerou, kde bychom našli vždy jednoho ševce nebo ve Mříčné několik tesařů. Ve vsi Rokytnice nad Jizerou je sepsáno několik krejčích, perníkář, mlynář, papírník, malíř a pekař.¹³⁴

Podle dochovaných informací se v Jilemnici v tuto dobu nenacházel žádný cech. Z privilegia, které Jilemnice dostala od Ferdinanda II. v roce 1596 ale vyplývá, že už předtím měli jilemničtí právo na pořádání týdenních trhů, což nevylučuje, ale ani nepotvrzuje existenci cechů.¹³⁵

Kromě ševcovského cechu se s jistotou ve 2. polovině 17. století nacházel v Jilemnici cech krejčích. V roce 1683 dovoluje Anna Františka Harantová jilemnickým krejčím zřídit si cech a potvrzuje jim předložené artikuly, které získali od cechu v Jičíně.¹³⁶ Jičínský cech propůjčil své artikule, které dostal potvrzené od Maxmiliána II. v roce 1571 na žádost Henricha Ludvíka, Šimona Pokorného, Jana Buchara a Jana Štočka.

¹³¹ J. LUŠTINEC, *Jilemnice*, s. 10.

¹³² Tamtéž, s. 10.

¹³³ SOKa Semily, *AM Jilemnice*, Radní manuál, 1637 – 1898, inv. č. 7, kn. č. 1.

¹³⁴ L. MATUŠÍKOVÁ–L. KUKÁNOVÁ–M. ZAHRADNÍKOVÁ (edd.), *Soupis poddaných podle víry z roku 1651. Hradecko – Bydžovsko I*, Praha 2017.

¹³⁵ J. LUŠTINEC, *Jilemnice. Historická zastavení*, s. 61.

¹³⁶ SOKA Semily, David MAREK, *Sdružený inventář cechů Jilemnice*, Semily 2005, s. 67.

Cech kameníků, zedníků a tesařů vznikl v Jilemnici v roce 1751. Spolucechovní zednický mistr z Branné žádal o poskytnutí opisu řádu mladoboleslavského cechu, protože se v této oblasti nachází mnoho řemeslníků těchto oborů. Mladoboleslavský cech slibuje poskytnutí opisu, ale za úplatu 25 zlatých.¹³⁷

Z dochovaných archivních materiálů není jasné, kdy mohlo dojít ke vzniku cechu pekařů, mlynářů a krupařů, protože se nedochoval ani jediný cechovní řád. Ve spisech, které tvoří součást fondu tohoto cechu najdeme informace až z roku 1799. Dochovaný materiál poskytuje knihu přijatých učňů a dávání za vyučenou a osobní doklady členů cechu, které tvoří poměrně velké množství od roku 1833 do roku 1859, tedy do oficiálního zrušení cechu.

Podobným příkladem je cech řezníků v Jilemnici, kdy se nedochovala žádná pravidla cechu. Z jejich fondu se dozvídáme o hospodaření cechu díky dochované knize počtů, která pochází z let 1791 až 1844. Dalším vhodným materiálem pro bádání je množství výučních listů učňů, vysvědčení o práci tovaryšů, ukázka vandrovních knížek a mistrovské listy. Zajímavostí jsou dochované fedrovní listy, kde najdeme veduty Brna (1805) a Liberce (1825). Kniha nákladní počestného pořádku řeznického v městě Jilemnici, založená v roce 1738. Údaje do roku 1863.¹³⁸

Nejstarší doklad o posledním cechu v Jilemnici, cechu sedmera spojení vypovídá o potvrzení vyučení jilemnickým mistrům, které jim poskytují představitelé cechu v městečku Pecka v roce 1683.¹³⁹ Podle dochované cechovní listiny žádali měšťané spolumistři Jan Mečtř, Jiřík Mečtř a Dobiáš Vaňků starší cechmistry řemesla kovářského, zámečnického, ručníkářského, truhlářského, bečvářského a kolářského o poskytnutí cechovních privilegií.¹⁴⁰ Nejprve se jednalo o spojení šesterá řemesel, později cech sdružoval také soustružníky a sklenáře.¹⁴¹ Z dostupných materiálů vyplývá, že v roce 1780 došlo k oddělení rokytnického cechu, kde vznikl samostatný cech – filiální. Jilemničtí mistři si stěžují, že neplní závazky dané mateřskému cechu, kdy měl uhradit pozůstalé cechovní dluhy ve výši 50 zlatých. Další pohledávky, na kterých byli společně dohodnuti ale také nesplnili.¹⁴²

¹³⁷ D. MAREK, Sdružený inventář cechů, s. 9 – 10.

¹³⁸ Tamtéž, s. 47 – 52.

¹³⁹ Tamtéž, s. 56.

¹⁴⁰ Křkonošské muzeum v Jilemnici, f. *Jilemnické cechy*, dosud nezpracován.

¹⁴¹ D. MAREK, Sdružený inventář cechů, s. 56.

¹⁴² Tamtéž, s. 56.

Důležitým a pro podkrkonošskou oblast nezbytným byl tkalcovský cech. Pro nedostatek archivního materiálu není jasné, kdy došlo k jeho vzniku. Bohužel se nemůžeme opřít o žádné archivní materiály, jelikož se nenachází ani v okresním archivu v Semilech, kde je fond cechů pro Jilemnici inventarizován. Existenci tohoto cechu ale potvrzují předměty, které se dochovaly v Krkonošském muzeu v Jilemnici.

4. Jilemnický novoševcovský cech

4.1 Počátek novoševcovského cechu

Cech ševců v Jilemnici mohl existovat už v roce 1628, ale následkem třicetileté války byl jeho vývoj pravděpodobně zmařen.¹⁴³ K této teorii se přiklání fakt, že novoševcovský cech v Lomnici nad Popelkou dává v tomto roce jilemnickým ševcům opis cechovního řádu a cechovní znak. Lomničtí mistři dokládají, že před ně předstoupili mistři poctivého řemesla novoševcovského z Jilemnice a žádali je o půjčení erbu a posléze výpis cechovního řádu.¹⁴⁴ Domnívám se, že cechovní artikule mohl potkat podobný osud jako pamětní knihu, která byla zničena vlivem požáru v roce 1634. Na základě tohoto neštěstí byla pak založena v roce 1637 nová pamětní kniha.

Na panství branském nacházíme podle údajů v berní rula celkem 17 ševců, kteří se vyskytují v polovině městečka Jilemnice, Roztokách, Karlově, Kundraticích, Rokatnici a Bratrouchově. Zajímavé je, že berní rula nám odhaluje v Jilemnici celkem 52 řemeslných dílen, ale v blízkém Vrchlabí a vzdálenějším Jičíně se jich nachází dvojnásobný počet.¹⁴⁵ Po třicetileté válce dochází k obnově jilemnického ševcovského cechu, což dokazuje cechovní listina z roku 1658. V Krkonošském muzeu v Jilemnici se dochoval originální vidimus¹⁴⁶ cechovních artikulí z tohoto roku, které poskytl jilemnickému cechu jičínský cech, jenž vyslyšel žádost jilemnických. Novoševcovský cech v Jičíně propůjčuje své artikule, které dostal potvrzené v roce 1629 od panovníka Ferdinanda II.¹⁴⁷ Z cechovní listiny je patrné, že nebyla potvrzena jilemnickou vrchností, což je na tuto dobu neobvyklé. Podle vzezření cechovní listiny soudím, že se listina nemusela dochovat úplně celá. Text je psán téměř na hraně samotného pergamenu a pro přivěšenou pečeť chybí prostor, aby se na listině vůbec udržela. Pro potvrzení cechovních artikulí byli z městečka Jilemnice vysláni Daniel Janata, Jiřík Dražil a Matěj Svoboda. Jméno Daniela Janaty z Jilemnice je zmiňováno v Soupise poddaných podle víry z roku 1651¹⁴⁸, kde je zapsán jako 38 letý švec, který má ženu Marjánu a dvě dcery, Kateřinu a Annu. Jiřík Dražil figuruje v seznamu ševců, kteří jsou

¹⁴³ Teorie obsažena v knize J. LUŠTINEC, *Jilemnice*, s. 13.

¹⁴⁴ D. MAREK, *Sdružený inventář cechů*, s. 67.

¹⁴⁵ Václav PEŠÁK (ed.), *Berní rula. Kraj Hradecký 2*, Praha 1954.

¹⁴⁶ Vidimus je doslovný opis cechovních artikulí, který je propůjčován jinému cechu.

¹⁴⁷ Opis svých statut poskytuje jičínský cech i cechu ševců v Lomnici nad Popelkou, který dostal řád od ševcovského cechu v Turnově už v roce 1591.

¹⁴⁸ L. MATUŠÍKOVÁ – L. KUKÁNOVÁ – M. ZAHRADNÍKOVÁ, *Soupis poddaných*, s. 448–480.

vypsání pro jilemnické panství v Berní rule.¹⁴⁹ Situace v této době na jilemnickém panství byla zajímavá, neboť jeho majiteli byli sirotci po Janu Vilému Harantovi. Jejich opatrovnící byla určena sestra jejich matky, neprovdaná Alžběta Kateřina Křinecká z Ronova a poručníkem byl zvolen P. Augustin, který byl jejich vlastním strýcem a synem Kryštofa Haranta. Díky činům popraveného příslušníka rodu byli Harantové na jilemnickém panství v hledáčku císaře, který z Vídně dohlížel na postupnou rekatolizaci jejich poddaných.¹⁵⁰

Cechovní listina o rozměrech 76 x 67 cm je psaná na pergameni a je ve velmi dobrém stavu. V roce 2016 byla restaurována Vyšší odbornou školou grafickou a Střední průmyslovou školou grafickou v Praze. Uprostřed listiny je malovaný cechovní znak, na kterém jsou zobrazené tři nohy obuté ve škorňích a uprostřed štítu spojené. Na hraně štítu se nachází česká královská koruna a po stranách stojí dva oděnci, jako štítonoši.¹⁵¹ Na vyobrazení cechovního znaku jsou napsány dva letopočty 1553 a 1637. V opisu znaku je viditelný nápis: „MESTIS GILEMNICZE NEGWYSSY NAD GYZIRKAV“.

K cechovní listině byla přivěšena pečeť jičínského a jilemnického cechu, která se však u listiny nenachází. Snažila jsem se vypátrat, jestli není pečeť v muzeu a po svém bádání jsem přišla na to, že je zapsaná jako sbírkový předmět, který je mylně datován. Podle karet ke sbírkovým předmětům, které psali bývalí pracovníci tohoto muzea, je zasazena do období přelomu 18. a 19. století. Při detailním prohlédnutí vystavené pečeti jsem zjistila, že je na pečetním obraze rok 1637 a že pečetní obraz je totožný s namalovaným znakem uprostřed cechovní listiny. Voskový otisk pečetidla v barevném pouzdře s víčkem a připojený otisk jilemnického pečetidla v dřevěném pouzdře tedy tvořily kdysi součást cechovní listiny (srov. obr. č. 1).

¹⁴⁹ V. PEŠÁK, *Berní rula*, s. 184–201.

¹⁵⁰ Jan LUŠTINEC, *Harantové z Polžic a Bezdružic v Krkonoších*, Krkonoše 2021, s. 42–45.

¹⁵¹ Milan BUBEN, *Encyklopedie heraldiky*, Praha 2003, str. 88.

Obr. č. 1 Výřez obrazu z cechovních artikulí (1658), detail otisku pečetidla jičínského cechu.¹⁵²

Cechovní artikule, převzaté od starších cechmistrů poctivého pořádku ševcovského řemesla ve Starém Městě pražském, byly sepsány za krále Vladislava léta Páně 1477. V těchto letech bylo potvrzeno užívání znaku, zobrazeného uprostřed listiny. Nově zvolení cechmistrři se měli společně s obecnými mistry chovat v lásce a svornosti a jejich povinností bylo držet ochrannou ruku nad starobylými zvyklostmi, hájit je a zastávat je. Druhým bodem bylo připomenutí, aby cechmistrři vedli každým rokem přehled všech příjmů a vydání, které se zapisovalo do tzv. knihy počtů a muselo probíhat za účasti všech cechmistrů. Za třetí: při každých suchých dnech byli všichni mistrři povinni skládat do cechovní pokladnice tři krejcary, které byly využívány pro obecné potřeby cechu. Čtvrtý artikul určuje práva a povinnosti tovaryše. Pokud měl tovaryš zájem o přijetí mistrovství, jeho povinností bylo učit se u mistra, který je ve svém řemesle alespoň deset let. Učení mělo trvat tři roky a poté se mohl tovaryš po troje suché dny dožadovat vstoupení a opovědění do cechu. Vstup byl možný po ukázání mistrovského kusu, kterým měly být: boty na třech podešvích, pár loveckých bot podvkrát šitých, pár rovných bot, pár punčoch, pár mysliveckých střevíců na třech podešvích a pár mysliveckých bot, pár panenských střevíc. Pátý bod upravoval vztah mezi tovaryšem a mistrovou rodinou. V případě, že by si tovaryš vzal za manželku vdovu po mistrovi, má možnost být přijat za mistra do cechu a do pořádku vložit peněžní částku podle jeho možností. Pokud si tovaryš vybral za manželku mistrovi dceru, musel složit do cechu deset kop míšeňských a mohl být přijat za mistra.

Určitá privilegia dostávali synové ševcovských mistrů, pokud byli zplozeni v řádném manželství. Při vstupu do pořádku měl být přijat za mistra a byla mu odpuštěna výroba mistrovského kusu, jestliže vloží do cechovní pokladnice jeden

¹⁵² KMJ, f. *Jilemnické cechy*, dosud nezpracován, cechovní listina z r. 1658; Krkonošské muzeum v Jilemnicích, sbírka Historie, inv. č. 861.

široký tolar a vystrojí svačinu.¹⁵³ Novému kandidátovi byl přiřazen mistr, který ho měl spravít o starobylém nařízení a o vhodném chování. Nový mistr byl pak povinen odříkat slib: „*Slibuji tejnost rady i všecko poslušenství cechu zachovati, jakž na věrného a pobožného křesťana náleží, s svatou katolickou římskou církví srovnávati, nynějšími i budoucími staršími cechmistry i poctivým pořádkem se řídit i spravovati, všechny mistry v poctivosti míti, sám také ve všech věcech řádně a poctivě živ býti a se chovati.*“¹⁵⁴

Povinností tovaryše, který chtěl vstoupit do cechu bylo, aby jeho manželka pocházela z poctivé a řádné rodiny. Kdo nebral zřetel na toto nařízení a kde byl nalezen nějaký problém, nebyl do cechu ani připuštěn. Stejně pravidlo platilo i pro mistra, který se stal vdovcem a chtěl se oženit znovu. Mistr, který chtěl přijmout učedníka, musel obeznámit starší cechmistry o jeho řádném zplození a dát jim ústní nebo písemné vysvědčení o svém kandidátovi. Jeho tvrzení měli potvrdit dva hodnověrní svědci a do společného cechu měl odevzdat dvě kopy míšeňských grošů a dvě libry vosku.

Ševcovské řemeslo bylo hlídáno jako každé jiné. Mistři museli svou práci provozovat čestně a spravedlivě. Pokud na novou obuv namíchaly různé druhy kůží, hrozila jim až pokuta od cechmistrů. Jedním z důležitých pravidel cechovního zřízení bylo, že si mistři nesměli žádným způsobem odluzovat kupce na jarmarcích, na trzích i v prodeji a jeden druhému přetahovat čeládku. Za jmenované prohřešky byla ustanovena pokuta v částce dvou kop míšeňských.

Cechmistři měli právo vyslechnout mistry nebo jejich manželky, pokud měli mezi sebou nějaké rozepře a danou věc posoudit a dospět k nějakému verdiktu. Viníky mohly ztrestat buď peněžní pokutou, nebo skutečným vězením. Pobyt ve vězení hrozil také tovaryši nebo čeládce, která by ve všední den zahálela. Pokud mistr takovou nečinnost nenahlásil, byl povinen složit jednu libru vosku. Společnou povinností každého mistra cechu bylo doprovodit jejich člena na cestě posledního odpočinku. Všichni mistři byli svoláni na ustanovenou hodinu, kdy měli mrtvé tělo nebožtíka dopravit k hrobu. Když se našli i tací, kteří se vymluvili a neúčastnili se, byli trestáni pokutou v hodnotě 12 krejcarů.

¹⁵³ Svačina byla hostina, kterou strojili přijatí mistři pro ostatní členy cechu.

¹⁵⁴ KMJ, f. *Jilemnické cechy*, dosud nezpracován, cechovní listina ševců z roku 1658.

Mezi výrobci a prodejci obuvi se našli také ti, kteří nepříslušeli do ševcovského cechu. Byli to zejména kupci, handlíři, Židé, stolíři a jiní. Pravomocí starších mistrů bylo proti těmto lidem spravedlivě zasáhnout a zjednat pořádek. Prodej na trzích a jarmarcích byl povolen mistrům cechu, kteří byli římskokatolického náboženství. Z hrozby pokuty byli vyjmuti ti, kteří měli udělenou milost od českého krále v podobě tzv. freibriefů. Jejich povinností pak bylo chovat se uctivě a dobře ke všem cechmistrům i ostatním mistrům.

Podmínkou přijetí do cechu bylo římskokatolické vyznání, které je zmiňováno v sedmnáctém bodě cechovních artikul. Pokud by byl již dříve přijat člen jiného vyznání, neměl být nadále v cechu trpěn. Toto nařízení platilo zejména v době, kdy byly tyto artikuly vydány. Později, zejména po vydání generálních cechovních artikul byl tento požadavek zmírněn. V posledním bodě cechovních pravidel nabádal panovník obyvatele i poddané českého království, aby starší cechmistry i ostatní mistry cechu uznávali a nečinili jim žádné překážky v jejich povinnostech.

Cechovní artikule nebyly pravděpodobně znovu potvrzeny panovníkem, alespoň se o tom žádné archivní prameny nezmiňují. V inventářích cechu, o kterých bude pojednáno více v jedné z dalších kapitol, je patrné, že v 19. století byly pravidelnou položkou inventáře právě tyto cechovní artikule napsané na pergamentu.¹⁵⁵ V roce 1739 musely být dle panovníkova nařízení nahrazeny vydanými generálními cechovními artikulemi, ale v cechovní pokladnici zůstaly pořád.

4.2 Cechovní organizace ševců

Cechovní organizace se řídila podle pravidel, která byla sepsána v cechovních artikulích. Konšelé si zavazovali řemesla a cechy i k jiným veřejným zájmům a službám, zvláště byli povoláváni k hašení ohně.¹⁵⁶ V Jilemnici se tato cechovní povinnost objevuje v nařízení z roku 1752, které vydala kancelář jilemnického zámku.¹⁵⁷ Jedná se o instrukce pro všechny cechy i obyvatele, jak zasáhnout při vypuknutí požáru. Ve čtvrtém bodě je zmiňován novoševcovský cech, jehož povinností

¹⁵⁵ KMJ, fond *Jilemnické cechy*, dosud nezpracován, Kniha počtů, fol. 118 r. – 120 v. Pramen nefoliován. V rámci bakalářské práce zavedena vlastní, pracovní foliace.

¹⁵⁶ Z. WINTER, *Dějiny řemesel a obchodu*, s. 655.

¹⁵⁷ KMJ, fond *Jilemnické cechy*, dosud nezpracován.

je nosit vodu v kožených konvích a hasit oheň. I když si novoševcovský cech zachovával své artikule, musel se od roku 1731 řídit vydaným generálním cechovním řádem a od roku 1739 generálními cechovními artikulemi.

Každý učeň, který se chtěl zapsat do cechu, musel být opověděn od svého ševcovského mistra, kde podstoupil šest týdnů „na zkoušku“. Chlapci byli většinou opovídáni mistry, kteří působili nedaleko jejich bydliště, ideálně byli ze stejného místa. Pokud byl mistrem uznán jako vhodný kandidát k učení, schopný a způsobilý, bylo jeho povinností doložit křestní list nebo jiný dokument o jeho narození. Když byl poddaným, musel ještě dokládat vrchnostenské povolení k učení. Tato povolení byla vydávána na předtištěném formuláři v německém jazyce s doplněním učedníkovy jména, bydliště, řemesla a s vyplněním jména a bydliště jeho mistra a datem vydání. V archivu se dochovala vrchnostenská povolení od roku 1836 do roku 1853. Do roku 1850 byla vydávána vrchnostenským úřadem v Jilemnici, který ji opatřil vlastním razítkem. Po roce 1850 bylo povolení udělováno představenstvem města Jilemnice, opatřeným razítkem města nebo c.k. okresním hejtmánstvím v nedalekém Vrchlabí.

Splnil-li uchazeč všechny své povinnosti a byl-li římskokatolického vyznání, nestálo jeho přijetí nic v cestě. Při cechovním shromáždění, tzv. kvartální schůzi byl staršími cechmistry přijat a zapsán do knihy přijatých učňů. Odevzdané dokumenty byly uloženy do cechovní pokladnice, která se otevírala vždy při zahájení shromáždění.¹⁵⁸ Kvartální schůze se konaly většinou čtyřikrát do roka o suchých dnech a svolávali je cechmistři se souhlasem a vědomím radních nebo vrchnosti. Později musel být na schůzi přítomen cechovní inspektor.¹⁵⁹

Věk učedníků nebyl nikde stanoven, dokonce ho neurčovaly ani cechovní patenty z roku 1731. Zavedení povinné školní docházky určilo alespoň nějaké hranice. V roce 1774 byly zřízeny při každém farním chrámu triviální školy. Z nařízení 9. prosince 1779 vyplývá, že „do služby nebo na řemeslo nesmí býti přijímán chlapec ani dívka, když se nevykáže potvrzením (Attest) svého duchovního otce, že byl ve škole vyučován náboženství a z něho také vyzkoušen.“¹⁶⁰ Dokladů o vzdělání učňů

¹⁵⁸ KMJ, fond *Jilemnické cechy*, dosud nezpracován, Generální cechovní artikule.

¹⁵⁹ F. MELICHAR, *Dějiny cechovníctví*, s. 29.

¹⁶⁰ V. J. SEDLÁK, *O ceších*, s. 211.

ševcovského cechu v Jilemnici se zachovalo hned několik. Pro úplnost uvádím příklad dokladu Petra Stráníka, jehož otec Prokop byl několik let cechovním mistrem.

„Petr, syn Prokopa Stráníka z Jilemnice N. Cons. 19 v čas svého řemeslu ševcovskému učení opakující hodiny pilně navštěvoval, jak v náboženství křesťanským katolickým a mravech, tak také u jiných přednášených předmětech školních, jako ve čtení, psaní, počítání náležitě se zlepšil a jich sobě hlouběji v paměť vštípil.

Že tomu v pravdě tak jest, následujícími podpisy se stvrzuje.

V farní škole Jilemnické dne 16. dubna 1836.

Leopold Bien, farář

František Poličanský, učitel mládeže¹⁶¹

Zajímavý příklad najdeme u učedníka Josefa Šlechty z čp. 32 v Jilemnici, který vynechal 63 opakování ve farní škole Jilemnické. Aby mohl dostat za vyučenou u ševcovského cechu, musel za svoji absenci nahradit 70 dní výuky. Učitel František Poličanský o něm píše, jako o žákovi s „prostředním prospěchem.“ Příklad vynechání pravidelné docházky vidíme ještě u Karla Korbeláře, který vynechal 27 opakování a musel je nahradit dalšími třiceti. Vavřinec Zub, sirotek z Jilemnice vynechal dokonce 78 opakování, které musel nahradit osmdesáti.¹⁶² Naštěstí bylo mnohem více učedníků, kteří povinné opakování nezanedbávali a chodili do školy pravidelně.

Přijatý učedník byl povinen zaplatit cechu vstupní poplatek, tzv. příjemné. Podle generálních cechovních artikul se mělo jednat o částku 3 zl., k tomu byl připočítán poplatek ze zápisu 35 kr. a odměna pro cechovního posla, která činila 15 kr. Povinný poplatek se odvíjel od životní situace nového učedníka. Pokud se jednalo o mistrovského syna, dostalo se mu opovědění i vyučení většinou zároveň a platba do cechu byla minimální, nebo nemusela proběhnout vůbec. Snížený poplatek do cechu zohledňoval chudobu rodiny, matku samoživitelku i vojenskou službu. Výše zaplacené částky se pohybovala mezi 40 krejcarů, které dal do pokladnice například učedník Jan Preisler z Vítkovic¹⁶³ a 7 zlatými, kterými byla naplněna pokladna od Josefa Hanuše z Kruhu¹⁶⁴.

¹⁶¹ SOKA Semily, *Cech ševců Jilemnice*, Doklady o vzdělání učňů 1813 – 1858, inv. č. 5, kart. 1.

¹⁶² Tamtéž.

¹⁶³ SOKA Semily, *Cech ševců Jilemnice*, Kniha přijatých učňů a tovaryšů, inv. č. 1, kn. 1, fol. 1r.

¹⁶⁴ Tamtéž, fol. 12v.

Délka učení novému řemeslu byla u ševců předepsána dle generálních cechovních artikulí na 3 roky. V knize přijatých učňů a tovaryšů se doba učení pohybuje mezi 2 – 3 lety. Učedník měl být věrný, pilný a poslušný, neměl opouštět učení u svého mistra bez řádného důvodu. Pokud by z nějakých příčin z učení vystoupil, ale poslušně se po několika dnech navrátil zpátky, byl mu za každý vynechaný den přisouzen jeden týden učení navíc. V případě, že se našel nějaký důvod, byl prošetřen cechovními staršími ševcovského cechu a cechovním inspektorem.¹⁶⁵

Po řádném vyučení předepsaných let bylo učedníkovou povinností složit peněžní částku do otevřené pokladnice. Ve veřejném cechovním shromáždění jsou vyučenému přečteny generální patenty a po příslibu, že bude vše pevně zachovávat, dostává dotyčný za vyučenou a s tím mu je vystaven výuční list, který je vložen do cechovní pokladnice. Po slavnostní ceremonii se z učedníka stává tovaryš. Nejstarší dochovaný výuční list patří Ignáci Janatovi z Víchové, čp. 105, který se učil po 3 léta u svého Lehmistra Matěje Hofmana v Dolních Štěpanicích. Za řádného tovaryše byl prohlášen 7. prosince 1797 při společném cechu.¹⁶⁶ Výučních listů se pro sledované období 1. poloviny 19. století zachovalo několik. Forma výučního listu měla jednotný styl a obsaženy v něm byly všechny důležité informace. Vedle podpisu cechovního inspektora a podpisu starších cechovních mistrů byly přitisknuty pečeti městečka Jilemnice a ševcovského cechu.

„My přisežní představení počestného pořádku ševcovského v Jilemnici vůbec známo činíme, že Josef, pozůstalý syn po zemřelém Václavu Tomášovi N. Con. 35 z Víchové Lhoty zrozený a k panství jilemnickému přináležející poddaný dle povolení slavného vrchnost. auřadu dtto 14. July 1832 do učení vstoupil a po prve řádném vyučení řemeslu ševcovskému při našem společném cechu dne 17. July 1835 od svého Lehmistra France Kiliána z Roudnice, mistra ševcovského za vyučenou dostal a za jednoho řádného tovaryše ševcovského uznán, přijat a v patřící místo zaznamenán jest byl.

K potvrzení toho prv tento list na vyučení k napsání vlastnoručními podpisy a s přitisknutou cechovní pečeti stvrdili.

V Jilemnici dne 18. July 1835.

¹⁶⁵ KMJ, fond *Jilemnické cechy*, dosud nezpracován, Generální cechovní artikule (1739).

¹⁶⁶ SOKA Semily, *Cech ševců Jilemnice*, Výuční listy, inv. č. 7, kart. č. 1.

Kniha přijatých učňů a tovaryšů, jejíž první zápis je z roku 1801 poskytuje záznamy do roku 1843.¹⁶⁸ Dostupné archivní materiály nám dokládají informace o přijatých učních a tovaryších pro 1. polovinu 19. století. Učňové byli přijímáni do jilemnického cechu z několika panství. Z jilemnického panství přistupovali do cechu z Jilemnice, Jilmu, Hrabačova, Branné¹⁶⁹, Dolní Branné, Vítkovic, Křižlic, Kundratic, Fridrichsthalu¹⁷⁰, Dolních a Horních Štěpanic, Roztok, Krausových bud, Jestřabí, Víchové, Valteřic, Poniklé, Mönchsborfu¹⁷¹, Mrklova, Benecka, Rychlova, Herlíkovic¹⁷², Martinic, Víchovské Lhoty, Kruhu, Sytové, Zákoutí, Nové Vsi, Brna, Karlova, Horní Dušnice, Mříčné, Štěpanické Lhoty, Jablonce, Franzenthalu¹⁷³ a Buřan. Několik učňů pocházelo ze Slemena, Horní Kalné, Bukoviny, které patřily ke statku Čistá na jilemnickém panství. Z panství Kumburk – Úlibice učňové přicházeli z Peřimova a Hájů. Ze semilského panství z Přívlak, Roprachtic, Čikvásek a Škodějova. Z vedlejšího vrchlabského panství se kandidáti objevují z Vrchlabí, Lánova¹⁷⁴, Harty, Kněžic¹⁷⁵ a Niederhofu. Místa, ze kterých přicházeli učňové do cechu, byla i více vzdálená, například Kosmonosy, Zemětice, Bozkov, Blsko¹⁷⁶, Doubravice, Proseč, Velká Úpa a Kyžpersdorf.¹⁷⁷

Do knihy přijatých učňů a tovaryšů bylo zapisováno datum, jméno učně (nebo tovaryše) a částka, kterou musel dotyčný složit do pokladnice. Pak poskytovala záznam, zda byly peníze složeny na místě a v celé sumě, nebo byla zaplácena pouze část. U každého učně se nachází jméno mistra, který ho opověděl do učení nebo mu dal za vyučenou. Nepravidelnou poznámkou byl věk učně a délka jeho učení. Zápisy v knize mají danou jistou formuli, rozlišenou podle toho, zda se jedná o zapsaného učně

¹⁶⁷ SOKA Semily, *Cech ševců Jilemnice*, Výuční listy 1785–1857, inv. č. 6, kart. č. 1.

¹⁶⁸ SOKA Semily, *Cech ševců Jilemnice*, Kniha přijatých učňů a tovaryšů 1801–1843, inv. č. 1, kn. č. 1.

¹⁶⁹ V pramenech nacházíme pro Dolní Brannou název Hennersdorf, Horní Branná figuruje pouze jako Branná.

¹⁷⁰ Bedřichov

¹⁷¹ Klášterská Lhota

¹⁷² Někde je uváděn český název, ale v pramenech se setkáváme i s německou verzí Hackelsdorf.

¹⁷³ Zřejmě se jedná o Fridrichstal na jilemnickém panství.

¹⁷⁴ V pramenech se nachází většinou německý název *Langenau*. Rozlišován je Nieder–Langenau, Ober–Langenau, Klein–Langenau a Mittel–Langenau.

¹⁷⁵ Kněžice najdeme také pod německým názvem Schreibendorf.

¹⁷⁶ Možná varianta je i Bílsko. Nachází se na hořickém panství.

¹⁷⁷ Zařazení jednotlivých vesnic na příslušná panství podle: Johann Gottfried SOMMER, *Das Königreich Böhmen; statistisch-topographisch dargestellt, Dritter Band, Bidschower Kreis*, Prag 1835.

nebo získání za vyučenou. „*Jméno učně, vlastní syn jméno otce vstupuje do učení, opovědění od jméno mistra z mistrovo bydliště, do nákladů dává finanční částka.*“ Zápis z roku 1801 poskytuje několik informací. „*Jan, vlastní syn Antonína Drábka do učení opovědění od svého Lehmistra Antonína Mečiče, zde do nákladů dává, má se učit 2 léta.*“ U adresy Jilemnice čp. 201 je připsáno, že byl 13 let starý. Do pokladnice odevzdal 2 zl. a 30 kr.¹⁷⁸ V případě získání za vyučenou byla formule následující: *Jméno tovaryše, syn jméno otce (někdy zapsáno bydliště) od svého Lehmistra (nebo česky jen mistra) jméno mistra dostal za vyučenou, do nákladů dává.* Ve vlastní kolonce byla zapsána zaplacená suma a v dalším zápise bylo uvedeno, zda byla zaplacena na místě a celá. Během let se formule zápisů měnila, ale její podstata zůstala stejná. Například zápis z roku 1826: „*Prokop Straník, mistr z Jilmu dal za vyučenou Antonínovi Vanclovi z Martinic z N. Cons. 40, který toho tovaryšského práva má složit do nákladů ...*“ Další druh zápisu je veden tehdy, kdy byl mladík opověděn do učení a zároveň dostal od svého mistra za vyučenou. Většinou se to týkalo mistrovských synků nebo vysloužilých vojáků a někdy ta informace byla obsažena i v samotném zápise. „*Josef Langhamer mladý z Jilemnice opověděl a dal za vyučenou Antonínovi Višňákovi z Jilemnice N. Cons. 187, který toho obojího práva jako vysloužilý voják má složit do nákladů ...*“ Antonín Višňák naplnil cechovní pokladnici pouhými 48 krejcary.

Vyučený tovaryš mohl jít vandrovat. Za určený poplatek mu cech vystavil listiny potvrzující jeho řádné zplození a doklad o vyučení, které zanechal v cechovní pokladnici. Pokud byl poddaným, musel dostat povolení od vrchnosti, že je možné vyjít na vandr. Doba, po kterou měl tovaryš sbírat ve světě zkušenosti, byla vyměřena u ševcovského řemesla na 3 roky. Synové mistrů neměli mít žádné úlevy a museli předepsanou dobu dodržet. Výjimku z vandru měli jen ti, kteří byli tělesně neduživí, nebo jim to nebylo umožněno ze zvláštní příčiny. Tovaryš, který došel do místa, kde chtěl vandrovat, musel najít cechovní hospodu, kde by se zapsal do učení a ihned nastoupil. Pro jeho setrvání v učení byla nastavena určitá pravidla, sepsaná v generálních cechovních artikulech. Pod pokutu bylo dodržování večerky, v létě v deset, v zimě v devět hodin. Kdyby tovaryš přespával jinde než u svého mistra, musel složit do pokladnice pokutu dvojnásobnou. Když uběhl čas, po který měl vandrovat a chtěl se stát mistrem, zůstal nebo se odebral do města, kde si později přál jako mistr

¹⁷⁸ SOKA Semily, *Cech ševců Jilemnice*, Kniha přijatých učňů a tovaryšů, inv. č. 1, kn. č. 1, fol. 1r.

setrvávat. Do pokladnice bylo nutné složit v originále list o svém zplození, výuční list. V případě, že chtěl být mistrem v jiném poddanském městě, potřeboval od své vrchnosti tzv. výhostní list a měl složit také atestaci svého vykonaného vandru. Ke splnění mistrovské zkoušky bylo nutné vyrobít mistrovský kus. Tento mnohdy nelehký úkol měl prověřit schopnosti a vědomosti tovaryše. Hotový mistrovský kus měl být ukázán celému pořádku – cechovnímu komisaři, starším cechmistrům i jiným mistrům. Po uznání vyhotoveného díla byl tovaryš připuštěn k mistrovskému, resp. městskému právu. Hodování, tzv. svačiny při udělování mistrovského práva povoleny nebyly, místo toho měl nový mistr složit do pokladnice předepsaný obnos. Ševcovské řemeslo patřilo k těm, jejichž povinností bylo zaplatit 10 zl., připočteno za zápis 1 zl. 10 kr. a pro cechovního posla 35 kr. Určitá úleva se týkala opět mistrovských synků nebo těch, kteří měli za manželku mistrovskou dceru nebo vdovu po mistrovi. Pro takové případy bylo předepsáno vyplacení poloviční částky do cechovní pokladny.¹⁷⁹

Mistrovské listy byly podobného charakteru jako listy výuční.

„Mistrovský list

My přisažní představení počestného pořádku ševcovského v městě Jilemnici vůbec známo činíme, že Josef Jakoubek z Roudnice panství Jilemnického v Bydžovském kraji v Čechách po svém řádném vyučení řemeslu ševcovskému a zhotoveném mistrovském kusu dle povolení slavného vrchnostenského auřadu dtto 1831 N. E. pol. Při našem společném cechu za jednoho řádného mistra ševcovského přijat, uznán a v patřící místo zaznamenán jest byl. Pročež my jej Josef Jakoubka jednomu každému, obzvláště ale našim pánům bratrům jakožto řádného mistra ševcovského rekomendujeme a odporoučíme a k tomu čili tento mistrovský list vystavujeme.

Na stvrzení toho naše vlastnoruční podpisy a přitisknutá cechovní pečeť.

V Jilemnici dne 5. ... 1831.

Václav Sedláček, cechovní inspektor

Josef Langhamer, starší

*Jan Dušek, druhý starší*¹⁸⁰

¹⁷⁹ KMJ, fond *Jilemnické cechy*, dosud nezpracován, Generální cechovní artikule.

¹⁸⁰ SOKA Semily, *Cech ševců Jilemnice*, Mistrovské záležitosti 1820–1857, inv. č. 8, kart. č. 1.

Mistři ševcovského řemesla v Jilemnici byli zapisováni do Knihy přijatých mistrů z Jilemnice, Jilmu, Hrabačova a okolních vesnic Branné, Hennersdorfu¹⁸¹, Martinic, Roztok, Kruhu, Kundratic, Mříčné, Sytové, Poniklé, Jestřabí, Roudnice, Vítkovic, Křížlic, Mrklova, Benecka, Horních a Dolních Štěpanic, Víchové, Valteřic, Hackelsdorfu, Sahlenbachu, Peřimova, Nové Vsi, Jablonce i ze vzdálenějších míst Vysokého Veselí a Dolan). U několika vyučených mistrů můžeme sledovat jejich řemeslnou dráhu už od počátku, kdy byli opovědění svými mistry a vzati do učení.¹⁸²

Josef Čmucha z Jilemnice svou mistrovskou zkoušku získal 25. ledna 1836. Do učení ševcovského cechu byl opověděn a zároveň dostal za vyučenou 28. ledna 1829 od svého mistra Josefa Langhamera. Rodina Čmucha pocházela z domu čp. 200 v Jilemnici, jehož majitelem byl právě Josef Čmucha, který se narodil v roce 1815. Podle údajů místního kronikáře Rudolfa Kazdy měl za manželku Annu Kocourkovou z Jilmu a tento manželský pár byl bezdětný.¹⁸³ Ačkoli Josef Čmucha neměl žádného pokračovatele, kterému by mohl své řemeslo předat, nevyskytuje se toto příjmení v knihách přijatých učňů nebo mistrů ojedinele. Mistrovské zkoušky složily i jeho bratři, Jan Čmucha (narozen 1826) a Antonín Čmucha (1820). Podle dochovaných materiálů od Rudolfa Kazdy, i když údaje mohou být zkreslené a místy nepravdivé, se jeví jako fakt, že ševci měli vedle svého ševcovského řemesla mnohdy ještě jiná povolání. Zmiňovaný Antonín Čmucha například trhal dětem zuby. Kazda uvádí, že „pacienta posadil na trojnožku, žena jeho jej od zadu stiskla za hlavu, on vytáh zpod peřiny pelikán a smůlou čpavou rukou páčil o dáseň zub.“¹⁸⁴

Další rodinou, kde se ševcovské řemeslo dědilo z generace na generaci, byla rodina Valešů z Jilmu. Jan Valeš, švec, vojín a muzikant se narodil v roce 1829 a podědil řemeslo po svém otci Františku Valešovi, který pocházel z čp. 74 v Jilmu.¹⁸⁵

Podle údajů z cechovních knih bylo možné zjistit, v jakých částech městečka měli ševci svá obydlí a kde se jich sdružovalo nejvíce. Většina ševců nebyla vlastníkem domu, ale bydlela v nájmu, což potvrzuje ševcovství jako chudší řemeslo. Největší koncentrace ševců byla ve čtyřech oblastech městečka, na periferiích (za vodou

¹⁸¹ Dolní Branná

¹⁸² SOkA Semily, *Cech ševců Jilemnice*, Kniha přijatých mistrů 1825–1869, inv. č. 2, kn. č. 2.

¹⁸³ **Rudolf Kazda** vykonával funkci jilemnického kronikáře. Kroniku, kde vedl každý dům v Jilemnici a jeho majitele sepsal neoficiálně.

¹⁸⁴ KMJ, fond *Město Jilemnice*, dosud nezpracován, Kazdova kronika, díl Za Vodou – Za Jilemkou, s. 347–348.

¹⁸⁵ KMJ, fond *Město Jilemnice*, dosud nezpracován, Kazdova kronika, díl Jilem – osada, s. 36.

Jilemkou a ve Zvědavé uličce) a v ulicích, které vedly z náměstí (dnešní Kavánova ulice a ulice Jana Harracha). Nezřídka měly domy ševců čísla popisná vedle sebe. Bydleli převážně v dřevěných domech, kamenné domy stály v 1. polovině 19. století ve středu města, hlavně na náměstí a v ulici pod kostelem. Ve zmiňované Zvědavé uličce byly příbytky ševců jen dřevěné a podle zapsaných údajů v Knize přijatých učňů a tovaryšů bychom ševce našli v čp. 106, 107, 109, 110, 112, 113 a 119 (srov. obrazová příloha, s.80).¹⁸⁶ V čp. 113 bydlel švec Jan Lukeš, který byl cechmistrem. Jeho žena se jmenovala Josefa Šubertová a podle Kazdy se u nich říkalo „U Šubrtů“. Jejich syn Antonín zdědil ševcovské řemeslo, ale jako svobodný se odstěhoval do hor.¹⁸⁷ V dnešní Kavánově ulici byly postaveny kamenné domy, ale ve spodní části ulice, kde provozovali své řemeslo ševci, stály roubené chalupy. V této ulici ševci obývali čp. 143, 144, 146, 147 a 149 (srov. obrazová příloha, s. 81).¹⁸⁸ Roubené chalupy se do dnešní doby dochovaly pouze ve Zvědavé uličce, která tvoří soubor lidové architektury. Dřevěné domky v Kavánově ulici byly buď přestavěny na kamenné, nebo byly rozbořeny.

¹⁸⁶ SOKA Semily, *Cech ševců Jilemnice*, Kniha přijatých učňů a tovaryšů, inv. č. 1, kn. č. 1.

¹⁸⁷ KMJ, f. *Město Jilemnice*, dosud nezpracován, Kazdova kronika, díl Nové Město, s. 41–42.

¹⁸⁸ Protože se v muzeu nedochovaly dobové snímky Zvědavé uličky a Kavánovy ulice, jsou v obrazové příloze použity snímky, které alespoň přibližně představují ulice, jak mohly ve sledovaném období vypadat.

<i>ševcovský mistr</i>	<i>rok mistrovství</i>	<i>ševcovský mistr</i>	<i>rok mistrovství</i>
Adolf Antonín	1826	Lukeš Jan	1829
Bílek Wenzel	1834	Mečír Antonín	
Böhm Antonín	1840	Novotný Franc	1825
Buchar Franc	1849	Novotný Jan	
Bulušek Alois	1843	Pakštein Jan	1830
Čmuchal Antonín	1844	Rosenberg Ignác	1849
Čmuchal Jan		Říha Antonín	1829
Čmuchal Jan	1847	Sedláček Franc	1849
Čmuchal Josef	1836	Stiller Anton	1849
Drábek Petr		Stiller Jan	1849
Dušek Alois		Stráník Petr	
Dušek Anton	1835	Stráník Prokop	
Dušek Jan		Stříbrný Jáchym	
Dušek Jan	1848	Stříbrný Jan	
Dušek Václav		Střížek Franc	1844
Feistauer Franc		Šatty Josef	1840
Feistauer Josef		Šlechta Ignác	
Hanuš Franc	1831	Šmíd Franc	1844
Hrubý Jan		Španihel Franc	
Hrubý Václav		Vágner Josef	1838
Janovský Josef	1835	Valeš Anton	1833
Jindřišek Franc		Valeš Franc	1826
Jindřišek Josef		Valeš Ignác	1828
Koptík Anton	1850	Valeš Jan	
Koptík Josef		Vancl Jan	1842
Korbelář Jiří		Vejnar Josef	
Korbelář Josef		Višňák Antonín	1838
Korbelář Karel	1849	Višňák Franc	1844
Kubánek Franc	1840	Višňák Jarolím	
Kubánek Jan		Višňák Josef	
Kužel Franc	1827	Višňák Karel	1850
Lábel Anton	1840	Weber Franc	

Langhamer Josef	1834	Weber Jan	
Langhamer Josef		Weber Josef	1844
Lešek Josef		Zikeš Josef	1839

Tab. č. 1 Seznam ševcovských mistrů v Jilemnici v letech 1801–1850¹⁸⁹

4.3 Život cechu ve světle finanční knihy a dochovaných předmětů

Podle druhého bodu cechovních artikulí ševců byli cechmistři povinni vést knihu počtů a každý rok zapisovat příjmy a vydání.¹⁹⁰ Díky tomuto prameni, který se dochoval v Krkonošském muzeu v Jilemnici a mapuje dlouhé období od roku 1777 do roku 1882, můžeme rekonstruovat fungování ševcovského cechu z hlediska hospodářského.¹⁹¹ „*Kniha v sobě zavírá celoroční, jak příjmů, tak také vydání kladné účty, jakož také nazad následuje inventář, v kterém všechny věci tak jak po jich mnoho přitom počestném pořádku vynachází, zejména Beaficinováno býti mají.*“¹⁹² Kniha byla vytvořena „*za časů staršího cechmistra Karla Urbánka*¹⁹³ *u přítomnosti st. mistrů a ten čas písaře cechovního Floriana Hrubého, léta Páně 1778. Dne 1. January.*“¹⁹⁴

Tento pramen je vázaný v hnědých kožených deskách o rozměru 39 x 26 cm a tloušťce 5 cm. Podle způsobu vazby předpokládám, že byly listy popsány samostatně a až později svázaný dohromady a opatřeny vhodnými deskami. Dochovaná kniha není v dobrém stavu a potřebovala by restaurátorský zásah. Nápis na deskách je zašlý a špatně čitelný, ale pravděpodobně zněl *Kniha počtů počestného pořádku novoševcovského. Záznamy začínají rokem 1777 a pokračují každoročně kromě let 1785–1788. Po srovnání s početní knihou řeznického cechu jsem zjistila, že jejich zápisy byly vedeny do roku 1782 a v roce 1791 započaly znovu.*¹⁹⁵ Domnívám se, že k této situaci došlo vlivem panování Josefa II. a některých jeho zákazů.

Kniha počtů sloužila k zapisování příjmů, výdajů, i dlužných částek příslušníků cechu. Jednotlivé údaje byly zapisovány za každý uplynulý rok, později se jednalo

¹⁸⁹ Letopočty udávají, kdy získali jednotliví mistři mistrovství. SOkA Semily, *Cech ševců Jilemnice*, Kniha přijatých učňů a tovaryšů, inv. č. 1, kn. č. 1, Kniha přijatých mistrů 1825–1869, inv. č. 2, kn.č. 2.

¹⁹⁰ KMJ, fond *Jilemnické cechy*, dosud nezpracován, Kniha počtů 1777–1882.

¹⁹¹ Tamtéž.

¹⁹² Tamtéž, fol. 1 r.

¹⁹³ Pod textem doplněna věta: „*a Václava Petru, mladšího cechmistra*“.

¹⁹⁴ KMJ, fond *Jilemnické cechy*, dosud nezpracován.

¹⁹⁵ KMJ, f. *Jilemnické cechy*, dosud nezpracován, „*Kniha nákladní počestného pořádku řeznického v městě Jilemnici.*“

o několik let najednou. Zápisy vedl cechovní písař a každoročně byly kontrolovány purkmistrem, který plnil zároveň funkci cechovního inspektora. Své podpisy přidávali vždy dva zvolení cechmistři a ostatní mistři. Peněžní částky z příjmů byly získány od nastupujících učedníků nebo tovaryšů a od mistrů. Ševcovský cech pravidelně vydával peníze na sloužení mše svaté za zemřelé a živé příslušníky cechu, stavění a boření oltáře a nošení korouhve při slavnostech, např. při slavnosti Božího Těla. Každoroční plat dostával cechovní inspektor, cechovní písař a starší cechmistr, který zastával funkci počet vedoucího. Odměna cechovnímu písaři se pohybovala v rozmezí 2–5 zl. V případě požáru, který Jilemníci několikrát sužoval bylo přispíváno pohořalým a chudým. Cechovní majetek byl při vypuknutí požáru mnohdy také poškozen, takže se vydávala částka na jeho opravu. Při pořízení nové hasičské stříkačky a potřebného náradí ke zdolání ohně přispěli ševci částkou v hodnotě 60 zl.¹⁹⁶ Cech nezapomínal ani na své členy, kteří se ocitli v hmotné nouzi. Každoročně jim byla vyplácena částka na živobytí.

Z vypsanych cechovních vydání je patrné, že se nejednalo vždy jen o předměty, které cech využíval ke své reprezentaci, ale i o listinný materiál. V roce 1801 byla složena částka 1 zl. a 12 kr. na pořízení nové tovaryšské a učednické knihy, která se dochovala ve Státním okresním archivu v Semilech.¹⁹⁷ Mezi položkami nacházíme výdaj za papír, na který byly tyto informace zapisovány. Z inventáře z roku 1810 je patrné, že tuto knihu počtů předcházela stará početní kniha, která obsahovala záznamy z let 1739–1777. Mezi vypsányými položkami nechyběla vrchnostenská povolení, školní vysvědčení, učednické listy a mistrovské listy. Tyto dokumenty byly uchovávány v cechovní pokladnici.¹⁹⁸

Cechovní počty vedli cechmistři, kteří byli voleni cechem na určitou dobu¹⁹⁹ a jejichž povinností bylo spravovat movitý i nemovitý cechovní majetek. Tito představení cechu skládali účty na čtvrtletních zasedáních, tzv. kvartálech. Dbali na poctivé odevzdávání povinných příspěvků a trestali pokutou členy, kteří příslušné částky neodevzdali a jež se nějakým způsobem provinili proti cechovnímu nařízení.²⁰⁰ Před schůzí bylo povinností mladšího mistra, aby obešel ostatní mistry a obeznámil je

¹⁹⁶ KMJ, fond *Jilemnické cechy*, dosud nezpracován, Kniha počtů 1777–1882, fol. 33 v.

¹⁹⁷ SOKA Semily, *Cech ševců Jilemnice*, Kniha přijatých učňů a tovaryšů, inv. č. 1, kn. č. 1.

¹⁹⁸ KMJ, f. *Jilemnické cechy*, dosud nezpracován, Kniha počtů 1777–1882.

¹⁹⁹ Funkční období zvoleného cechmistra se pohybovalo mezi 4–11 lety, více. tab. č. 2.

²⁰⁰ V. J. SEDLÁK, *O češích*, s. 203–204.

s datem konání schůze. Za svůj čin mu náležela odměna, která se odvíjela od doby, po kterou jednotlivé členy obcházel.

V případě odstoupení cechmistra byl vypracován inventář, který dokládal movitý majetek cechu, jež cechmistr odevzdával svému nástupci. Kniha počtů ševcovského cechu obsahuje vypracované inventáře z let 1810, 1824 a 1828. V semilském okresním archivu se nachází jeden samostatný inventář ševcovského cechu z roku 1844.²⁰¹ Položky inventáře byly sepsány za přítomnosti cechovního inspektora, odstupujícího a nastupujícího cechmistra a přisedících svědků. Mezi zaznamenanými cechovními výdaji se objevuje částka za pomoc při stěhování cechovních věcí od bývalého cechmistra k novému.²⁰²

<i>jméno cechmistra</i>	<i>funkční období</i>
Urbánek Karel	do roku 1810
Dušek Václav	1810 – 1814
Langhamer Josef st.	1814 – 1824
Višňák Jarolím	1824 – 1828
Langhamer Josef ml.	1828 – 1833
Stráník Prokop	1833 – 1844
Lukeš Jan	1844 – 1850
Dušek Alois	1850 – 1858
Schatty Josef	od roku 1858

*Tab. č. 2 Seznam zvolených cechmistrů v období 1800–1850.*²⁰³

V majetku cechu se nacházela pokladnice se dvěma zámky, do které byly ukládány cechovní privilegia, veškeré listiny, doklady učňů a tovaryšů a poplatky, které byly vybírány při kvartálních schůzích. Otevřením pokladnice bylo vždy zahájeno cechovní shromáždění, kdy se skládaly účty, opovídali se uředníci a dostávali za vyučenou, tovaryši přijímali mistrovství a rovnaly se případné spory. Při matce pokladnici skládali členové cechu své sliby.²⁰⁴ Pokladnici uchovával u sebe 1. cechmistr, který vlastnil 1 klíč, druhý klíč patřil cechovnímu inspektorovi.²⁰⁵

²⁰¹ SOKA Semily, *Cech ševců Jilemnice*, Věci cechu všeobecně, inv. č. 3, kart. č. 1.

²⁰² KMJ, fond *Jilemnické cechy*, dosud nezpracován, Kniha počtů 1777–1882, fol. 42 r.

²⁰³ Tamtéž.

²⁰⁴ F. MELICHAR, *Dějiny cechovníctví*, s. 44.

²⁰⁵ Tamtéž, s. 27.

V Krkonošském muzeu se dochovaly dvě cechovní pokladnice, které jsou dřevěné a intarzované. Pokladnici, která tvoří položku nejstaršího inventáře,²⁰⁶ zdobí mezi dvěma zámky intarzovaná ševcovská bota. Víko pokladnice je tumbovitě zakončeno a výška celé pokladnice k jejímu hornímu okraji činí 45 cm (srov. obrazová příloha, s. 83).

Další položkou, která se vyskytovala v seznamu věcí cechovního majetku, byly předměty, které sloužily při pohřbech příslušníků daného cechu. Černé cechovní pláště, pro jejichž uložení sloužila „*hrubá almara pro pláště s panty a petlicí*“,²⁰⁷ příkrov se štítů, které se dávaly podél katafalku. V inventáři z roku 1824 je zmiňováno 6 nových pohřebních štítů, jež se dochovaly ve sbírkách Krkonošského muzea v Jilemnici. Štítů byly uloženy v uzamykatelné truhlici, která byla pro ně určená.²⁰⁸ Autorem je pasíř Ambrož Erben z Vrchlabí a pravděpodobně vznikly v roce 1822. Podle svého účelu byly ozdobeny znaky zmrtvýchvstání a symboly smrti (lebka se zkříženými hnáty). Členové cechu si do středu štítů nechali zobrazovat světce, patrony a zmrtvýchvstalého Krista. Mezi světcí nechybí patron ševcovského řemesla sv. Kryšpín,²⁰⁹ sv. Vavřinec jako patron města Jilemnice a mezi dalšími je zobrazen také sv. Jiří a sv. Jan Nepomucký. Zdobení štítů probíhalo zlacením, stříbřením a obvod každého z nich lemovaly trásně v délce 5 cm. Každý štít je na spodní straně uprostřed zakončen štrápcem, který měří 10 cm (srov. obrazová příloha a–f, s. 87–92).

Jako patron ševcovského cechu byl uctíván sv. Kryšpín a Kryšpinián. Jednalo se o dva bratry, mučedníky, kteří žili ve 3. století v Římě. Byli vysláni do Francie, aby hlásali pohanům evangelium a po nocích si vydělávali na živobytí jako ševci. Kvůli nenávisti jednoho pohana byli pronásledováni a přinuceni zapřít svoji víru. Když odmítli, byli mučeni a odsouzeni ke smrti stětím. Jejich uctívání se rozšířilo do celé Evropy. Mezi jejich atributy patří ševcovské náradí, mučitelské nástroje nebo kůže v rukou.²¹⁰

Jak už bylo zmiňováno v předchozí kapitole, podmínkou, kterou nařizovaly cechovní artikule, bylo účastnit se pohřbu cechovního člena. Cechy pořizovaly kříže

²⁰⁶ Podle zápisů výdajů z roku 1777 byl vydán finanční obnos na sepsání inventáře, který měl obsahovat veškerý cechovní majetek, ale nezůstal dochován. Nejstarší dochovaný inventář pochází z roku 1811.

²⁰⁷ KMJ, fond *Jilemnické cechy*, dosud nezpracován, Kniha počtů, fol. 118 r.

²⁰⁸ Tamtéž, fol. 119 v.

²⁰⁹ Vedle postavy sv. Kryšpína najdeme iniciály S, K. Pravděpodobně odkazují na tohoto světce.

²¹⁰ Vera SCHAUBER – Hans Michael SCHINDLER, *Rok se svatými*, Kostelní Vydří 2002, s. 552–553.

a sošky, obrazy svatých patronů, znaky svých řemesel a pohřební roucha. František Melichar popisuje ve své knize, jak vypadal v polovině 18. století cechovní pohřeb. V případě úmrtí mistra cechu bylo zvoněno umíráčkem. Rakev, která stála v kostele, byla přikryta černým sukem, tzv. pluviálem, po stranách byly obrazy, znaky jednotlivých řemesel a cechovního patrona. Nahoře uprostřed rakve byla upevněna kniha mrtvých, která byla vázaná černým sametem a opatřená stříbrným kováním, kříž²¹¹ a po obou stranách sošky Panny Marie a Marie Magdaleny. Při vynášení z kostela nesli tovaryši rakev a po stranách šli mistři nesoucí pochodně či fakule²¹² (srov. obrazová příloha, s. 86). Fakule s motivem ševcovské boty byly pořízeny v roce 1811 a spolu s nimi byl zakoupen i nový praporec. Nejprve byl vyslán posel do Litomyšle, aby vyrobenou fakuli přinesl na ukázkou. Po kladném zhodnocení byl vydán velký finanční obnos 183 zl. a 48 kr., který zahrnoval 6 loktů damašku, šňůru k praporci, pentli k fakuli, příspěvek panu purkmistrovi za vyzvednutí praporce v Litomyšli, zámečníkovi za zhotovení cechovního kříže k fakuli, za pozlacení kříže. Další položky zahrnovaly menší příspěvky v několika krejcarech za svěcení fakule při mši svaté, kostelníkům za službu, muzikantům a hrobníkovi za nošení bubnu.²¹³

Mezi slavnosti, kde se cechy určitým způsobem prezentovaly, patřila Slavnost Božího Těla. Každý cech vlastnil svůj oltář s několika obrazy, které byly jeho součástí. Ševcovský cech pořídil nový oltář v roce 1825, a protože se při slavnostech stavěl před domem čp. 10, bylo domluveno s majitelem domu Tobiášem Hanušem, aby byl u něho uskladněn.²¹⁴ Zmínku o novém oltáři najdeme v inventáři cechu z roku 1828.²¹⁵ Tento oltář se bohužel nedochoval, ale zmínku o něm nacházíme později v archivních materiálech z 20. století. V roce 1903 žádá starosta Společenstva obuvníků v Jilemnici Hynek Sedláček správu městského muzea o umístění stoleté památky (konkrétně vnitřní části oltáře) do prostorů muzea.²¹⁶ Oltář už chátral a na jeho obnovu nemělo Společenstvo dostatečný finanční obnos. Zápornou odpověď poskytl tehdejší prozatímní správce muzea Jáchym Metelka. Muzeum tehdy nedisponovalo prostory

²¹¹ Ve sbírkách Krkonošského muzea se dochovalo několik cechovních křížů. Z důvodu obtížné rozlišnosti, který kříž patřil cechu ševců, ho v obrazových přílohách neuvádím. V inventáři z roku 1810 je kříž popisován jako „*měděný, pozlacený a postříbřený kříž s futrálem*“. KMJ, fond *Jilemnické cechy*, dosud nezpracován, Kniha počtů, fol. 118 v.

²¹² F. MELICHAR, *Dějiny cechovnictví*, s. 21–22.

²¹³ KMJ, fond *Jilemnické cechy*, dosud nezpracován, Kniha počtů, fol. 44 r.

²¹⁴ Tamtéž, fol. 117 r.

²¹⁵ Tamtéž, fol. 119 r.

²¹⁶ Z pramenů je jasné, že se o stoletou památku ještě nejednalo, ale toto tvrzení určitě podpořilo důležitost a vážnost celé situace.

pro předměty velkých rozměrů a muselo by se najít jiné vhodné místo.²¹⁷ Je téměř jisté, že nedošlo k převzetí této památky do sbírek Krkonošského muzea, protože by se pravděpodobně dochovala společně s ostatními cechovními předměty. Místní kronikář Rudolf Kazda zaznamenal podobu oltáře tohoto Společenstva, jež se stalo pozvolným pokračovatelem cechu ševců po jeho zrušení. Oltář byl krytý prkny, která byla uvnitř modře malovaná a symbolizovala nebe s hvězdami. Ve vnitřní části byl oltář zlacený, na kterém byl pověšen velký obraz svätce. Nechyběly velké svícny, vázy s květinami, koberec, a hedvábné modré draperie. Když se rozevřela prkenná malovaná vrátka, uzavřely se postranní východy z podsíně, kde byl oltář umístěn. Po obou stranách byla umístěna klekadla pro hodnostáře a za nimi byly do země naražené mladé březové stromky nebo velké lipové větve.²¹⁸ I když Kazda popisuje události samotné slavnosti vsazené do doby, která není předmětem mého badatelského zájmu, uvádím ho pro hmatatelnější představu. „*V předvečer členové cechu byli povinni oltáře stavěti. Již časně zrána se zdobily velkými větvemi lipovými, ulice a náměstí byly čistě vymetené, vše ve slavnostní náladě. Ke kašně komíník přivezl vyčištěnou stříkačku a mosazná hadice se čistotou jen leskla. Tehdáž každý cech měl v kostele u lavic státi svoji korouhev, každý jiné barvy a velikosti a mimo to měli 3 páry pohřebních luceren. Když se lid ze všech připojených kolaturních obcí scházel do města na procesí, scházeli se též členové cechu ke kostelu. Po církevních obřadech střelba z hmoždířů a zvonění všemi zvony oznamovala, že průvod z kostela vychází. Prach na střelení tehdáž platila obec.*“²¹⁹ Mezi výdaji cechu byla každoročně zapisovaná položka za střelný prach, což znamená, že v první polovině 19. století si ho zřejmě každý cech financoval sám. Stejně tak se pravidelně objevuje položka za stavbu i zbourání oltáře a za materiál, který používali.

Mezi dochovanými předměty v Krkonošském muzeu v Jilemnici najdeme i cechovní korouhev (srov. obrazová příloha, s. 85), která tehdy patřila ševcům a reprezentovala cech při slavnostech. Podle Františka Melichara měla mít ševcovská korouhev blankytnou barvu.²²⁰ Zvláštní ovšem je, že dochovaná korouhev s obrazy Sväté trojice a svätých s ševci, což značí příslušnost k ševcům, má barvu červenou. Tato výjimka mě nutí k zamyšlení obzvlášť proto, že červená barva korouhve byla

²¹⁷ KMJ, fond *Muzeum Jilemnice*, dosud nezpracován.

²¹⁸ KMJ, fond *Město Jilemnice*, dosud nezpracován, Kazdova kronika, s. 133.

²¹⁹ Tamtéž, s. 134–137.

²²⁰ F. MELICHAR, *Dějiny cechovnictví*, s. 12.

přisuzována kožišníkům. Zikmund Winter rozděluje ševce na „novovětníky“ či „nováky“, kteří vyráběli novou obuv z nových kůží. Při své práci šili někteří také tlumoky, kožené pytle a koželužili.²²¹ I když v 16. století došlo k přísnému rozdělení mezi „nováky“ a vetešníky, kteří přešívají starou obuv, domnívám se, jestli není možné, aby v městečku Jilemnici nebylo přisouzeno kožešnické řemeslo ševcům. Pro své tvrzení nemám žádný podklad, takže přenechám tuto otázku badatelům, kteří se budou zabývat ševcovským cechem podrobněji.

Mezi cechovní majetek patřily také předměty, které reprezentovaly cech při kvartálních schůzích a sloužily k potřebě jednotlivých členů. Ve všech inventářích se nachází „*konvice měděná s 12-i žejdlíkama*“.²²² Podle dochovaných předmětů se zřejmě jednalo o měděný cechovní džbán, který zdobí tři jezdecké boty v tepané kartuši (srov. obrazová příloha, s. 84).

Činnost cechovní organizace oficiálně skončila v roce 1859 vydáním živnostenského řádu. V Knize počtů jsou nadále zaznamenávány údaje o hospodaření, ale později se jedná o živnostenskou jednotu obuvnickou. Členové organizace zůstali stejní, navenek se proměnil název organizace, ve které byli sdružováni.

4.4 Komparace s holickým novoševcovským cechem

V rámci cechovního zřízení platila pravidla, která měl každý cech vypsána na svých privilegích. Z knih autorů, kteří se cechovní problematikou zabývali, víme obecně o historii jednotlivých cechů, o jejich fungování a hospodaření. Postupně vznikající cechy v poddanských městečkách se orientovaly podle cechů ve větších, například královských městech. Takovým způsobem se vytvářel ševcovský cech v městečku Jilemnice v Podkrkonoší a například také v Holicích ve východních Čechách. Holice, město ve východočeském Polabí, čítaly v 1. polovině 19. století téměř o polovinu více domů než poddanské městečko Jilemnice, ale v přepočtu na obyvatele už dvojnásobnou převahu neměly.²²³ Díky bakalářské práci vypracované Hanou

²²¹ Zikmund WINTER, *Z městských živností*, Praha 1925, s. 145.

²²² KMJ, fond *Jilemnické cechy*, dosud nezpracován, Kniha počtů 1777–1882, fol. 118 r.–120 v.

²²³ K. KUČA, *Města a městečka*, s. 121; 677.

Vančurovou v roce 2015, která se věnovala holickému novoševcovskému cechu, je možné vést komparaci obou cechů.²²⁴

Zajímavé poznatky pro holický cech přinesla dochovaná kniha mistrů ze 17. století. Jilemnické prameny po vydání cechovních artikulí bohužel mlčí. Pro jasnější představu období po ustanovení cechu poslouží oblast, která se rozvíjela podobným způsobem. Holický novoševcovský cech byl ustanoven roku 1664,²²⁵ jilemnický cech ho svým vznikem předcházela o šest let. Obě městečka získala tzv. vidimus cechovních artikulí od jiného ševcovského cechu, kterému byla privilegia potvrzena už v 16. století panovníkem. V roce 1781 zadali cechmířtři holického cechu cechovnímu písaři zhotovit opis artikulí, který však zřejmě nebyl potvrzen panovníkem.²²⁶ V Jilemnici v žádném z pramenů takovou informaci nenacházíme, v dochovaných inventářích z 19. století jsou zmiňovány cechovní artikule psané na pergamentu. Jedná se o zmiňovaný opis z poloviny 17. století.²²⁷

Od samotné existence cechu v Holicích stáli v jeho čele dva cechmířtři. První cechmířtř je označován jako starší, druhý nikoli.²²⁸ O jilemnickém cechu získáváme první informace z roku 1777, kdy v čele cechu stáli také dva cechmířtři. První cechmířtř figuroval také jako starší cechmířtř a další nadepsaný byl v pozdějších letech označován jako „druhý“.²²⁹

V Holicích se vyprofilovalo několik rodin, ve kterých se ševcovské řemeslo dědilo po generace. Stejně tomu tak bylo i v městečku Jilemnici. Jednalo se zde o rodiny Čmuchalů, Langhamerů, Dušků, Korbelářů, Valešů a Višňáků.²³⁰ Řemeslo se předávalo z otce na syna, někdy si bratři zvolili stejné řemeslo. V případě jilemnické rodiny Langhamerů došlo k „dědictví“ v podobě funkce cechmířtře. U rodiny Čmuchalů se jednalo o stejné řemeslo mezi bratry.

²²⁴ Hana VANČUROVÁ, *Holický novoševcovský cech ve světle dochovaných pramenů z let 1664–1868*, bakalářská práce na KPVHA FF UHK, Hradec Králové 2015.

²²⁵ H. VANČUROVÁ, *Holický novoševcovský cech*, s. 28.

²²⁶ Tamtéž, s. 28–29.

²²⁷ KMJ, fond *Jilemnické cechy*, dosud nezpracován, Kniha počtů 1777–1882, fol. 119 v.

²²⁸ H. VANČUROVÁ, *Holický novoševcovský cech*, s. 31.

²²⁹ KMJ, fond *Jilemnické cechy*, dosud nezpracován, Kniha počtů 1777–1882.

²³⁰ SOKA Semily, *Cech ševců Jilemnice*, Kniha přijatých učňů a tovaryšů inv. č. 1, kn. 1, Kniha přijatých mistrů 1825–1869, inv. č. 2, kn. 2.

Zajímavostí je, že podle H. Vančurové si ševci v Holicích nechali ušít cechovní korouhev z modrého damašku²³¹. Jak už bylo řečeno v předchozí kapitole, jilemnickí ševci vlastnili korouhev červené barvy, což je doloženo na existenci tohoto předmětu (srov. obr. č. s. 85). Když přihlédneme k textu Františka Melichara²³² o barvách korouhví jednotlivých cechů, docházím k přesvědčení, že v Jilemnici se jednalo o zvláštnost, kterou zatím nedokážu vysvětlit.

Díky připravované Národopisné výstavě československé v roce 1891 byly shromážděny cechovní předměty, které pak tvořily součást prvních sbírek nově utvářeného muzea v Jilemnici. Podle údajů v práci H. Vančurové soudím, že Holice nedisponují takovým množstvím předmětů připomínajících historii ševcovského cechu. I když se do dnešní doby nedochoval všechn cechovní majetek, který nacházíme v inventářích cechu, přispějí tyto střípky do mozaiky našeho poznání, jak mohl vypadat život cechu ve vybraných městečkách.

²³¹ H. VANČUROVÁ, *Holický novoševcovský cech*, s. 26.

²³² F. MELICHAR, *Dějiny cechovnictví*, s. 11–12.

ZÁVĚR

Poddanské městečko Jilemnice nejvíce prosperovalo v 17. století, kdy docházelo ke znovuoobnově cechů nebo k jejich novému vzniku. Mezi obnovené cechy patřil i ševcovský cech, který byl ustanoven v roce 1658, což dokazuje dochovaná cechovní listina. Při hlubším zkoumání je patrné propojení cechovní organizace s městskou i vrchnostenskou správou. Cechy musely dbát vydaných nařízení a nemalými finančními částkami přispívali na náklady vynaložené k obraně městečka před požárem.

Samotné dějiny Jilemnice jsou již bohatě zpracovány, byť jedním autorem, ale jilemnickým cechům zatím mnoho pozornosti věnováno nebylo. Vzhledem ke stále expozici v Krkonošském muzeu v Jilemnici, kde jsou vystaveny cechovní předměty je to téma, které by mělo být zpracováno v hojnější míře. Některé články se této tematice věnují v obecné rovině, ale nezabývají se konkrétním cechem v určitém časovém úseku.

Tato bakalářská práce představuje ševcovskou cechovní organizaci městečka Jilemnice 1. poloviny 19. století. Hierarchie jilemnického cechu odpovídá ševcovskému cechu v Holicích, se kterým je porovnávána. Nejvyšší post cechmistrů zastávali najednou dva cechmistři, starší a druhý, jimž byli podřízeni mistři, tovaryši a učedníci. Stejně jako v holickém cechu se prokázala skutečnost, že řemeslníci bývali spjati příbuzenskými vazbami. Řemeslo se dědilo v rámci rodiny po několik generací, čímž došlo k utváření několika ševcovských rodů. Synové ševcovských mistrů byli často zvýhodněni.

O místo do učení se ucházeli řemeslníci převážně z vesnic jilemnického panství, ale přicházeli i z okolních panství a ze vzdálenějších míst. Vzdálenost, ze které přišli se promítala ve výši odváděných poplatků do cechovní pokladnice. Zvýhodňování byli uchazeči, kteří trpěli hmotnou nouzí nebo byli svázáni vojenskou službou. Nejvíce přicházeli z Jilmu, Hrabačova, Štěpanic, Vítkovic, Kundratic, Roztok a Branné.

Z cechovních knih bylo možné zjistit, v jaké části městečka ševci nejvíce pobývali a kde provozovali své řemeslo. Nejhojněji se vyskytovali na periferii Jilemnice, kde byli jejich příbytkem zejména dřevěné domy. Další oblastí byly ulice,

které ústily z náměstí směrem k okraji městečka. Většinou ševcovských řemeslníků finanční situace nedovolovala stát se majiteli domu, takže využívala nájmu.

Na základě dochované finanční knihy bylo možné zařadit vystavené muzejní předměty prezentující cechovní život do doby jejich přesného vzniku. Cesta cechovního oltáře do muzejních sbírek je patrná ještě ve 20. století, kdy byl ševcovský cech nahrazen obuvnickým společenstvem.

Jako pracovnice Krkonošského muzea v Jilemnici jsem ráda, že tato práce splnila svůj cíl nashromáždit množství doplňujících informací k cechovním předmětům a lépe tak pochopit historii cechovního zřízení na příkladu jilemnických ševců. Probádání této tematiky utváří zázemí pro expozici a zpracování archivního fondu, ke kterému by v budoucnu v součinnosti se Státním okresním archivem v Semilech mohlo být přistoupeno, aby tak mohl posloužit dalším badatelům.

SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

Prameny nevydané

Státní oblastní archiv Semily

SOkA Semily, fond *Archiv města Jilemnice*, Radní manuál, inv. č. 7, kn. č. 1.

SOkA Semily, fond *Cech ševců Jilemnice*, Kniha přijatých učňů a tovaryšů 1801–1843, inv. č. 1, kn. č. 1.

SOkA Semily, fond *Cech ševců Jilemnice*, Kniha přijatých mistrů 1825–1869, inv. č. 2, kn. č. 2.

SOkA Semily, fond *Cech ševců Jilemnice*, Věci cechu všeobecně 1791–1844, inv. č. 3, kart. č. 1.

SOkA Semily, fond *Cech ševců Jilemnice*, Vrchnostenská povolení k učení 1836–1853, inv. č. 4, kart. č. 1.

SOkA Semily, fond *Cech ševců Jilemnice*, Doklady o vzdělání učňů 1813–1858, inv. č. 5, kart. č. 1.

SOkA Semily, fond *Cech ševců Jilemnice*, Výuční listy 1785–1857, inv. č. 6, kart. č. 1.

SOkA Semily, fond *Cech ševců Jilemnice*, Mistrovské listy 1820–1857, inv. č. 8, kart. č. 1.

Krkonošské muzeum v Jilemnici

Krkonošské muzeum v Jilemnici, fond *Jilemnické cechy*, dosud nezpracován.

Krkonošské muzeum v Jilemnici, fond *Město Jilemnice*, dosud nezpracován.

Prameny vydané

PEŠÁK Václav (ed.), *Berní rula. Kraj Hradecký 2*, Praha 1954.

MATUŠÍKOVÁ, L. – KUKÁNOVÁ, L. – ZAHRADNÍKOVÁ, M. (edd.), *Soupis poddaných podle víry z roku 1651. Hradecko – Bydžovsko 1*. Praha 2017.

DONTH Franz – DONTH Hans H. (edd.), *Quellen zur Geschichte der Herrschaft Starkenbach im Riesengebirge im 17. Jahrhundert*, München 1974.

..

Použité archivní pomůcky

SOKA Semily, David MAREK, *Sdružený inventář cechů Jilemnice*, Semily 2006.

SOKA Semily, Ilona ČINOVCOVÁ – Ivo NAVRÁTIL, *Archiv města Jilemnice 1596–1945 (1955)*, Semily 1998.

Literatura

AMBROŽ Jindřich, *Jilemnice. Výňatky z dějin, rozvoj a zvláštnosti města*, Praha 1941.

BUBEN Milan, *Encyklopedie heraldiky*, Praha 2003.

FIEDLER František, *Česká politika, díl 4. Moderní stát a jeho úkoly – politika agrární, průmyslová, sociální*, Praha 1911.

HLAVÁČEK Ivan – KAŠPAR Jaroslav – NOVÝ Rostislav, *Vademecum pomocných věd historických*, Praha 2001.

HLEDÍKOVÁ Zdeňka – DOBEŠ Jan – JANÁK Jan, *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*, Praha 2007.

JANÁČEK Josef, *Přehled řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu*, Praha 1963.

JANÁČEK Josef, *Zrušení cechů roku 1547*, ČČH 7, 1959, s. 231–242.

JINDRA Zdeněk – JAKUBEC Ivan (a kolektiv), *Hospodářský vzestup českých zemí od poloviny 18. století do konce monarchie*, Praha 2015.

KACHNÍK Josef, *Naši řemeslníci. Jejich život a sociální poměry*, Hlasy Katolického spolku tiskového 43, Praha 1912, s. 5–45.

KUČA Karel, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, díl II., H – Kole*, Praha 1997.

LUŠTINEC Jan, *Jan Nepomuk hrabě Harrach. Ze života českého kavalíra*, Vrchlabí 2018.

LUŠTINEC Jan, *Jilemnice*, Praha – Litomyšl 2007.

LUŠTINEC Jan, *Jilemnice. Brána západních Krkonoš. Brama Karkonoszy Zachodnich*, Jilemnice 2011.

LUŠTINEC Jan, *Jilemnice. Historická zastavení*, Jilemnice 2000.

- MENDL Bedřich, *Počátky našich cechů I.*, ČČH 33, 1927, s. 1–20, 307–346.
- PÁNEK Jaroslav (red.), *Akademická encyklopedie českých dějin A–C*, Praha 2009.
- PÁTKOVÁ Hana, *Bratrstvie ke cti Božie. Poznámky ke kultovní činnosti bratrstev a cechů ve středověkých Čechách*, Praha 2000.
- PROFOUS Antonín – SVOBODA Jan, *Místní jména v Čechách II.*, Praha 1947-1960.
- PROSTŘEDNÍK Jan – LUŠTINEC Jan – KOVAČIKOVÁ Lenka – KUŽELKA Vítězslav – NOVÁK Jan, *(Znovu) nalezený gotický kostel svaté Alžběty v Jilemnici*, Via Lucis – Památky včera a dnes, Zlín 2019.
- ŘEZÁČ František Josef, *Obraz Zemí Českoslowanských, čili Pohled na vlast Čechů, Moravanů a Slezanů*, Praha 1849.
- SEDLÁK Vladimír J., *O ceších a jejich archivech*, Archivní příručka. Sborník přednášek o archivní praxi, Praha 1948, s. 197–223.
- SCHAUBER Vera – SCHINDLER Hans Michael, *Rok se svatými*, Kostelní Vydří 2002.
- SCHMID Ludvík, *Statisticko – topografický popis velkostatku Jilemnice náležejícího J. Osv. hraběti z Harrachů, se zvláštním vzhledem na lesy*, Praha 1879.
- SOMMER Johann Gottfried, *Das Königreich Böhmen; statistisch-topographisch dargestellt, Dritter Band, Bidschower Kreis*, Prag 1835.
- ŠŤOVÍČEK Ivan a kol., *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti. Příprava vědeckých edic dokumentů ze 16. – 20. století pro potřeby historiografie*, Praha 2002.
- TOMÍČEK K., *Slovo k Jilemnickým*, Národní noviny, 1848.
- WINTER Zikmund, *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a XV. století*, Praha 1906.

JMENNÝ REJSTŘÍK

A

Adolf Antonín 44

Ambrož Jindřich 12

B

Bien Leopold 15, 37

Bílek Wenzel 44

Böhm Antonín 44

Buchar Franc 44

- Jan 28

Bulušek Alois 44

Č

Čmuchal Antonín 42, 44

- Jan 42, 44

- Josef 42, 44

D

Dionýsus, sv. 15

Drábek Antonín 40

- Petr 44

Dražil Jiřík 31, 76

Dušek Alois 44, 47

- Anton 44

- Jan 39, 41, 44

- Václav 44, 47

E

Erben Ambrož 48

F

Feistauer Franc 44

- Josef 44

Ferdinand I. 21

Ferdinand II. 28, 31

František I.	15
H	
Hanuš Franc	44
- Josef	37
- Tobiáš	49
Harantové z Polžic a Bezdržic	13, 28
- Anna Františka	28
- Jan Vilém	32
- Kryštof	32
- P. Augustin	32
Harrachové	13, 14, 18, 19, 43
- Ferdinand Bonaventura	13
- Jan Nepomuk František	16
Henrich Ludvík	28
Herkner Jan	19
Hrubý Florian	45
- Jan	44
- Václav	44
CH	
Chotek, hrabě	24
J	
Jakoubek Josef	41
Jakub, sv.	15
Janáček Josef	20
Janata Daniel	31, 76
- Ignác	38
Janatová Anna	31
- Kateřina	31
- Marjána	31
Janovský Josef	44
Jilemničanka	18
Jindřišek Franc	44
- Josef	44

Josef Jan	16
Jungmann Josef	19
K	
Karel IV.	21
Karel VI.	22
Kazda Rudolf	15, 42, 43, 50
Kocourková Anna	42
Kofránek Alois	16
Koldín	22
Koptík Anton	44
- Josef	44
Korbelář Jiří	44
- Josef	44
- Karel	37, 44
Kos Jiří	17
- Josef Jiří	17
Kilián Franc	38
Křinečtí z Ronova	12
- Alžběta Kateřina	32
Kubánek Franc	44
- Jan	44
Kužel Franc	44
L	
Lábel Anton	44
Langhamer Josef	40, 41, 42, 45, 47, 52
Laufberger	18
Lešek Josef	45
Lukeš Jan	43, 44, 47
M	
Maxmilián II.	28
Markvartici	12

Mečíř Antonín	40, 44
- Jan	29
- Jiřík	29
Melichar František	49, 50, 53
Mendl Bedřich	20
Metelka Jáchym	49
N	
Napoleon	23
Novotný Franc	44
- Jan	44
P	
Pakštein Jan	44
Pátková Hana	21
Pokorný Šimon	28
Poličanský František	19, 37
Preisler Jan	37
R	
Rosenberg Ignác	44
Rudolf II.	12
Ř	
Říha Antonín	44
S	
Sedláček Franc	44
- Hynek	49
- Václav	39, 41
Stiller Anton	44
- Jan	44
Stráník Petr	37, 44
- Prokop	37, 44, 47
Stříbrný Jáchym	44
- Jan	44

Střížek Franc	44
Sucharda Jan	16
Svoboda Matěj	31
Š	
Šallerovi	17
Šatty Josef	44
Šlechta Ignác	44
- Josef	37
Šmíd Franc	44
Španihel Franc	44
Štěpán, arcivévoda	17
Štoček Jan	28
Švédové	13, 28
T	
Tomáš Josef	38
- Václav	38
Tomíček Karel	18
U	
Urbánek Karel	45, 47
V	
Václav, sv.	16
Václav Záruba z Hustířan	12
Vágner Josef	44
Valdštejnové	
- Jan	12
- Heník	12
- Hynek	12
- Albrecht	13, 28
Valeš Anton	43
- František	42, 44
- Ignác	44
- Jan	42, 44

Vancl Antonín	40
Vančurová Hana	52, 53
Vaňků Dobiáš	29
Vavřinec, sv.	12, 13, 15, 48
Vejnar Josef	44
Višňák Antonín	40, 44
- Franc	44
- Jarolím	44, 47
- Josef	44
- Karel	44
Vladislav, král	33
W	
Weber Franc	44
- Jan	45
- Josef	45
Winter Zikmund	20, 51
Z	
Zikeš Josef	45
Zub Vavřinec	37
Ž	
Židé	35

MÍSTNÍ REJSTŘÍK

A

Arnoštov 17

B

Benecko 39, 42

Blsko 39

Bozkov 39

Branná 29, 39, 41

- Dolní (Hennersdorf) 42

Bratrouchov 31

Brno 29, 39

Bukovina 39

Buřany 39

C

Cedron 11

Č

Čikvásky 39

Čistá 39

D

Dolany 42

Doubravice 39

F

Fridrichstahl (Bedřichov, Franzentahl) 39

H

Hackelsdorf 42

Háje 39

Harta 39

Herlíkovice 39

Holice 51, 53

Horní Dušnice 39

Horní Kalná	39
Hrabačov	11, 12, 14, 17, 18, 28, 39, 42, 54
J	
Jablonec nad Jizerou	28, 39, 42
Jestřabí	39, 42
Jičín	14, 28, 31
Jilem	11, 12, 39, 40, 42
Jilemka	11, 16
Jilemnice (Starkenbach)	11–19, 28–31, 35–41, 44–46, 48, 50–51
Jizerka	11
K	
Karlovy Vary	31, 39
Klásterská Lhota (Mönchsdorf)	39
Kněžice	39
Kosmonosy	39
Kostelní ulice	14, 15
Krausovy boudy	39
Krkonoše	11, 19
Kruh	37, 39, 42
Křižlice	39, 42
Kumburk	39
Kundratice	31, 39, 42
Kyžpersdorf	39
L	
Lánov	39
Liberec	17, 29
Litomyšl	49
Lomnice (nad Popelkou)	11, 31
M	
Martinice	39, 42

Mrklov	39, 42
Mříčná	28, 39, 42
N	
Niederhof	39
Nová Paka	11
Nová Ves	39, 42
P	
Pecka	29
Peřimov	39, 42
Poniklá	18, 39, 42
Praha	14, 18, 21, 32
Proseč	39
Přívlaky	39
R	
Rokytnice nad Jizerou	18, 28, 31
Roprachtice	39
Roudnice	38, 41, 42
Roztoky	28, 31, 39, 42, 54
Rychlov	39
S	
Sahlenbach	42
Semily	30, 46, 55
Slemeno	39
Studeneč	14
Sytová	39, 42
Š	
Škodějov	39
Štěpanice	11, 12
- Dolní	38, 42
- Horní	39, 42
Štěpanická Lhota	39

U

Úlibice 39

V

Valteřice 39, 42

Velká Úpa 39

Vídeň 23, 24, 32, 75

Víchová 38, 39, 42

Víchovská Lhota 38, 39

Vítkovice 37, 39, 42, 54

Vrchlabí 17, 18, 31, 36, 39, 48

Vysoké nad Jizerou 11, 19

Vysoké Veselí 42

Z

Zákoutí 39

Zemětice 39

Zvědavá ulička 13, 43, 69, 80

Ž

Žalý 11

PŘÍLOHY

Textové přílohy

Opis z radního manuálu o požáru v roce 1788

Opis cechovních artikulí z roku 1658

Obrazové přílohy

Jilemnická radnice po ohni 1788

Jilemnická radnice před přístavěním věže v r. 1848

Náměstí v Jilemnici před požárem v roce 1838

Pohled do Zvědavé uličky, kolem roku 1907

Pohled do dnešní Kavánovy ulice, kolem roku 1900

Generální cechovní artikule (1739)

Cechovní pokladnice

Cechovní džbán

Cechovní korouhev

Cechovní fakule

Pohřební cechovní štíty

- a) Zmrtvýchvstalý Kristus
- b) sv. Kryšpín
- c) sv. Kryšpín
- d) sv. Vavřinec
- e) sv. Jiří
- f) sv. Jan Nepomucký

Opis z radního manuálu o požáru v roce 1788²³³

„Pro paměť se tuto uvádí budoucím našim jmilým potomkům, že pod datum 14. Juny v roku 1788 jest ve dvouh hodinách s poledne z domu pod No 16 od Jana Neumanna voskaře oheň (mimo komína skrze 4 šár) vyšel, a hned ale v ty chvíli mnoho sousedstva s hrubou stříkačkou a jinými potřebnými nádobíma co k ohni připatří se sešlo, však ale žádným způsobem uhasiti se nedalo, poněvadž ten čas velké sucho bylo, a povětrí veliké při tom ohni se strhlo, jenž ve čtvrt hodině největší díl velkých domů spolu s negocianty v rynku shořelo, nebo sotva sousedé svejma dítkami skrze prudký oheň utécti mohli a příbytky a zboží zanechat museli, a taky pro velký oheň a horko k domům přistoupit se nemohlo. Při tom pádě 114 domů i s obecním domem do gruntů vyhořelo a 9 domů se zbořilo, též na chrámě Páně svatého Vavřince kryt s velkou a malou věží, zvony na velké i malé věži rozlily a na obojích oratoria všechny mobilia shořelo, dům farní, maštal, stodola i škola, k tomu v zámku kaple sv. Alžběty, kryt i mobilia, kvartýr důchodního, kontribučního, pivovar, špejchar, stodola, maštale a vinopal také shořelo, dejž Bože, aby takového neštěstí a pádu ohně naši budoucí potomci navěky nedočkali. Jenž téhož času na panství brannském a jilemnickém řiditel pan Josef Erben, vrchní a spolu inspektor, že tomu tak a nejináče jest našim vlastním podpisem stvrzujem.

Za času ouřadu Jiřík Kos, purkmistr, Josef Višňák, radní, Jakob Hrubý, radní, Jan Jínů, rychtář, Ivan Ferdinand Gottstein, ten čas městecký písař.“

²³³ SOKA Semily, AM Jilemnice, Radní manuál 1637–1898, nápis na deskách: „Knihy pamětní městské, města Jilemnice strany hořejší nad Jizerkou, založené léta 1637.“ inv. č. 7, kn. č. 1, fol. 77 r.–78 v.

Opis cechovních artikulí z roku 1658²³⁴

My cechmířtři starší i všickni mířtři řemesla poctivého nového ševcovského v městě Jitčíně nad Cidlinou, majíce snažnou žádost opatrných cechmířtřův a všech mířtřův téhož poctivého řemesla nového ševcovského v městě Jilemnicí a jich při nás šetrného pohledávání, totiž: abychom jim některých artikulův z Majestátu našeho od J[eho] M[ilosti] císaře Ferdinanda Druhého, krále a pána, pána nás všech nejmilostivějšího, vydaného a potvrzeného, též od J[eho] C[ísařské] M[ilosti] Ferdinanda Třetího, nejmilostivějšího vydaného a potvrzeného, též od J[eho] C[ísařské] M[ilosti] Ferdinanda Třetího schváleného, kterýmiž to ony i potomci jich říditž by se mohly udělily a u kteréžto žádosti jejich my provzdělaní a rošíření řádu dobrého nakloněny jsouce tak činíme, a z moci od hlavního cechu sobě dané, bez újmy a škody poctivého cechu našeho artikule v slovích níže položených vydáváme.

My Ferdinand Druhý, z Boží Milosti volený římský císař, po všechny časy rozmnožitel říše, uherský, český, chorvátský král, arcikníže rakouské, markrabě moravské, lucemburské a slezské kníže a lužický markrabě etc. Oznamujem tímto listem všem, že jsme od starších cechmířtřův i jiných všech mířtřův poctivého pořádku řemesla ševcovského v Starém Městě našem pražském, ve vši poníženosti prosený, abychom jim od slavné paměti krále Vladislava majestát na užívání jistého a počestného znamení a erbu předkův jich i s potomky a budoucími daný, kteréhož jest datum v Praze ve čtvrtek po obřezání Božím, léta Páně tisícího čtyřstého sedmdesátého sedmého. Jako i některé artikule a řády, kterýmiž jsou se předkové jich ševcův v pořádku svém řídili a oni tolikéž řídí, schváliti, obnoviti a potvrditi a nadepsané mířtři řemesla ševcovského, při témž majestátu dle znění jeho a užívání znamení, neboližto erbu uprostřed listu tohoto našeho, uměním malířským obnoveného a vymalovaného zůstaviti ráčili. Jako i nicméně našich starších cechmířtřův i na místě jiných, v království našem českém všech mířtřův téhož řemesla a pořádku ševcovského, poníženou žádost a vyhledávání nadepsané artikule a řády pro uvarování všelijakých budoucích roztržitostí a nesnází tolikéž potvrzovati a je vysvětlovati ráčíme takto:

Předně: Kdybykoliv při obnovení buďto předešlý aneb nový cechmířtři od poctivých purkmířtřův a rady témuž pořádku nařízení a ustanovení byli, mají jim

²³⁴ Krkonošské muzeum v Jilemnicí, f. *Jilemnické cechy*, dosud nezpracován, cechovní listina ševců z r. 1658.

mistři obecní společně a jednomyslně všickni připovědíti, že se ve všem povolně jak v svornosti a lásce míni řídití a spravovati, i také na jejich obeslání každého času poslušně se najíti dáti chtějí. Mají také povinni budou jich cechmistrův žádati, aby nad poctivým pořádkem, majestátem, starobylými zvyklostmi a řády ruku ochrannou drželi, jej hájili a zastávali.

Druhé: Když by cechmistři počet svůj jakž dobrý řád v tom zachovávan bývá, činiti chtěli, tehdy mají v plném počtu v přítomnosti všech cechmistrův cechovních ze všeho příjmu i vydání každoročně pořádný počet činiti. Po vykonání toho všickni jiní mistři povinni jsou a budou týmž cechmistrům za jich práci uctivě poděkovati.

Třetí: Pro obecné potřeby toho pořádku při každých suchých dnech všickni mistři po třech krejcařích do pokladnice skládati a dávati jsou povinni. Pokudžby se pořádek, po čem by budoucně dáváno býti mělo, nesměli.

Čtvrté: Každý tovaryš řemesla ševcovského, kterýž by chtěl do pořádku za mistra přijat býti, má předně u jednoho mistra, jenž by již deset let v řemesle mistrem byl, do tří let k řemeslu dělati a potom po troje suchý vyžádaje sobě do cechu vstoupení, se opověditi a žádati, aby jemu bylo dopuštěno mistrovské kusy ukázati a to zejména takové: boty mazaný s koleny, kordovánem outrovaný u vrchu, s řemenem přištěpovaným na tři podešvi dobře ušitý, pár bot z dobrého vazy do vody po lovecku, dvakráte po podešvě šitých, dole s řemenem, pár bot mazaných rovných na tři podešvi, též dole s řemenem, pár střevíc, jenž slovou punčoch, dvakráte po podešvu šitých, pár střevíc mysliveckých na tři podešvi po dvakráte do nártů šitých, pár panenských střevíc mazaných a to vše mistrovsky a náležitě udělané. Potom pak týž mistr nebude moci jinému do tří let žádnému řemeslu dopomáhati.

Páté: Tovyše, který by sobě oblíbil a za manželku pojíti chtěl vdovu mistrovou, ten sobě předně vstoupení s přáteli svými vyžádány, potom podle hodného uznání a možnosti jeho na penězích do pořádku za mistra přijat býti má. Podobným způsobem také, když by sobě oblíbil a za manželku pojíti chtěl dceru mistrovou, ten každý deset kop míšenských do pořádku složití povinen bude a má též za mistra přijat býti. Jestliže by pak kdo tovaryšův aneb kdokoliv jiný se nalezl, a nedělaje do tří let sběhlých k řemeslu, ani že by sobě vdovy mistrové aneb dcery mistrovské za manželku nepojal, ten má za tři léta třiceti kop míšenských do pořádku složití a pořádné

mistrovské kusy ukázati, jináče nebude moci nižádným vymyšleným způsobem za mistra přijat býti.

Šesté: Syn mistra dobře zachovalého, užívaje práva po otci svém, jakž při prvních suchých dnech vstoupení do pořádku s přáteli svými by měl, ten hned má za mistra beze všeho okazování řemesla a kusův mistrovských do pořádku přijat býti a tehdaž do pokladnice cechovní tolar široký složiti a svačinu, jako i jeden každý odvésti. Má pak jemu jeden z mistrův od pořádku vydán býti, kterýž by jemu i jednomu každému za mistra přijatému správu a naučení podle starobylého nařízení, jak by se chovati měl, dal a to v slovích takových: „Slibuji tejnost rady i všecko poslušenství cechu zachovati, jakž na věrného pobožného křesťana náleží, s svatou katolickou římskou církví srovnávati, nynějšími i budoucími staršími cechmistry i poctivým pořádkem se řídit i spravovati, všechny mistry v poctivosti míti, sám také ve všech věcech řádně a poctivě živ býti a se chovati.“ Táž slova ten v nově přijatý mistr sám ústy svými vyřknouti bude povinen.

Sedmé: Kterémuž by tovaryši řemeslo již povoleno bylo ukazovati a on měl do pořádku přijat býti, ten každý bude povinen sobě za manželku osobu od poctivých a řádných rodičův splozenou, kteráž by v svém stavu panenském a nebo vdovském poctivě se chovala, pojíti, čehož pokudžby se nestalo a nětco nepočestného vyhledáno anebo shledáno bylo, tehdy takový každý k řemeslu připuštěn býti nemá. Tolikéž mistr téhož řemesla, kterýž jsouce vdovcem zase by se oženil a manželku z neřádných a nepořádných lidí, též z lože nepořádného splozenou, nebo že by nepoctivě se chovala pojal, a pakli by se týž mistr nějakého neřádu, pro kterýž by ji sobě za manželku pojíti musel dopustil, což také o každém tovaryši rozumíno býti má, takový každý nemá toho užítí a v pořádku trpín býti žádnému, také tovaryši, dokudž by se neoženil, řemeslo k své ruce dělati žádným způsobem dopustiti se nemá.

Osmé: Žádný mistr nemá sám o své újmě učedníka přijímati, nežli s vědomím starších cechmistrův, před nimiž o témž učedníku prve, nežli by přijat byl od lící hodnověrných, o řádném jeho z počestného manželského lože na svět zplození, oustní aneb psané vysvědčení státi se má. K tomu také dva rukojmě lidi hodnověrné, za věrnost až bytí u mistra jeho postaviti a dvě kopy míšenský, dvě libry vosku do pořádku složiti povinen bude.

Deváté: Aby řemeslo netoliko při jarmarcích, ale i ve dnech trhových vohledováno bylo, tak aby všickni mistři řemeslo spravedlivě a hodně dělali starých druhých podešvů, aniž staré přípravy k nové obuvi nedávali koží českých mezi hyberní a nýdrantské nemíchaly. Přitom by se pak co takového našlo, aby to pobráno bylo. A ten každý od cechmistrův zpokutován býti má.

Desáté: Každý mistr, jak kdo k cechu potom přijatý jest, v sedání a v prodeji v trhu též i jinde po jarmarcích však po cechmistrích takový řád zachovávati a v posloupnosti té pokračovati mají a obzvláště toho šetřiti, aby jeden druhému žádným vymyšleným způsobem kupcův neodluzoval, neodvolával, ani také v koupi nepředcházal a překážky nečinil pod pokutou dvou kop míšenských. Též také kdyby jeden z mistrův druhému čeládku loudil aneb přeplácel, v tom shledán jsouce toho čeledína odbýti a do pořádku dvě kopy míšenský pokuty složiti povinen bude.

Jedenácté: Kdyby mezi mistry aneb manželkany jich nějací neřádové, vady a různíce povstaly, tehdy cechmistri mají tu moc nich se před sebe obeslati dáti v tom ve všem vyslyšeti, porovnat. A na kohož by příčina týchž nevolí uznána byla, jeho peněžitou pokutou a nebo vězením skutečně ztrestati.

Dvanácté: Dopustil-li by se kdo z tovaryšův a čeládky ve dni všedním zahálky a mistr jeho starším by o tom neoznámil, tehdy ten mistr bude povinen do pořádku jednu libru vosku dáti, tovaryše pak neb čeledín ten má vězením ztrestán býti, nebo tolikéž jednu libru vosku složiti.

Třinácté: Jestliže by Pán Bůh prostředkem smrti některého z mistrův nebo manželku a dítky jejich z světa povolati ráčil, povinni budou všickni mistři vedle obeslaní k jisté hodině časné se sjíti. A tom mrtvé tělo poctivě k hrobu doprovoditi. Kdož by se pak k tomu nepostavil a vejmluvy podstatné neměl, ten každý pokuty dvanácte krejcarů bude povinen složiti.

Čtrnácté: Co se kupcův, handlířův, Židův, stolířův i jiných pokoutných k děláni a prodáváni obuvi všelijaké pro nepořádnost jich žádného práva nemajících ševcův, kteříž by v střevících aneb všelijaké obuvi jiné handlovali, a buď v městech pražských aneb kdekoliv jinde v městech, v městečkách a vesnicích v království našem dědičném českém ji dělali neb prodávali dotejče. Ti a takoví kupci a handlíři, Židé a jiní nepořádní stolíři, kde by koliv postiženi byli, mají od starších mistrův na místě jiných mistrův řemesla ševcovského při právě obviněni býti. A jedno každé právo má a bude

povinnu mezi nimi, co spravedlivého jest vyřknouti a straně, která by obdržela spravedlnosti uděliti a k ní také do pomoci.

Patnácté: Na trzích a jarmarcích kdekoliv v témž království českém vysazených žádný, který by pořádný mistr řemesla ševcovského v poctivém pořádku zůstávající, a nebo pravého náboženství katolického římského následovníkem nebyl, žádné obuvi pod pokutou pobrání ji prodávati nemá, leč by sobě kdo obzvláštní nato obdarování od nás dědicův a budoucích našich králův českých z milosti udělené a dané měl.

Šestnácté: Ty osoby, které sobě jaké fraybrýfy dané mají, povinni budou, k týmž cechmistrům i jiným všem mistrům všudy a na každém místě uctivě, pokojně, šetrně a náležitě se chovati, jim v nejmenším žádných protimyslností nečiní, ti pamatujíce na to, že jim takové fraybrýfy z pouhé milostivosti a to až do milostivé vůle a libosti našly udělené jsou, by samy k tomu příčinou nebyly. Abychom my na slušnou stížnost pořádku ševcovského takových zase kasírovati příčiny neměli.

Sedmnácté: Žádný, kdož by pravého náboženství katolického římského následovníkem poslušným synem církve svaté nebyl, do společnosti a cechu jich pod jakýmkoliv vymyšleným způsobem přijímán. Jako i pokudžby ještě který nekatolický v pořádku byl, dále nikoliv více trpín býti nemá, nyní i na budoucí časy věčně.

Osmnácté: A protož přikazujem všem obyvatelům a poddaným našim ze všech čtyř stavův království našeho dědičného českého, nyníjším i budoucím věrným milým, abyste často psané starší cechmistry i jiné mistry v témž pořádku ševcovském zůstávající, při týchž dotčených svobodách obdarovaných a milostech dobrých a chvalitebných zvyklostech jměly, držely a neporušitedlně zachovali, žádných jim v tom překážek, jak samy nečiníce, tak ani k tomu jinému činiti nedopuštějíce. A to pod varovaným hněvu a nemilostí naší císařské a královské, i dědicův našich budoucích králův českých. Tomu na svědomí pečeť naši císařskou a královskou k listu a Majestátu tomuto přivěsiti jsme poručiti ráčili.

Dán v městě našem Vídni, ve středu po neděli postní Letare, jinak dvacátého osmého dne měsíce března. Léta od narození Syna Božího tisícího šestistého dvacátého devátého a království našich římského desátého, uherského jedenáctého a českého dvanáctého, etc.“

Ferdinand

Julielmus comes Slavata

R: Bob: Cancelarius

Ad Mandatum Sa: Cas:

Majestatis proprium

Že tyto svrchu psané artikule z Majestátu J[eho] M[ilosti] C[ísařské] poctivým pořádkům řemesla ševcovského vydaného k žádosti poctivého pořádku v městě Jilemnici téhož řemesla tuto vepsané a jim od nás udělené jsou. Tomu na svědomí a pro lepší toho důvěrnost pečeť naši cechovní k tomuto listu dali jsme přivěsiti vědomě. Dán v městě Jitčíně nad Cidlinou, ve čtvrtek den Božího Těla, jinak 20. Juny, léta Páně 1658. Za správy cechmistrské Jakuba Olivy a Matěje Petruželky.

A vyzdvižen jest Majestát tento skrze vyslané pana Daniele Janatu, p. Jiříka Dražila a pana Matěje Svobody etc.

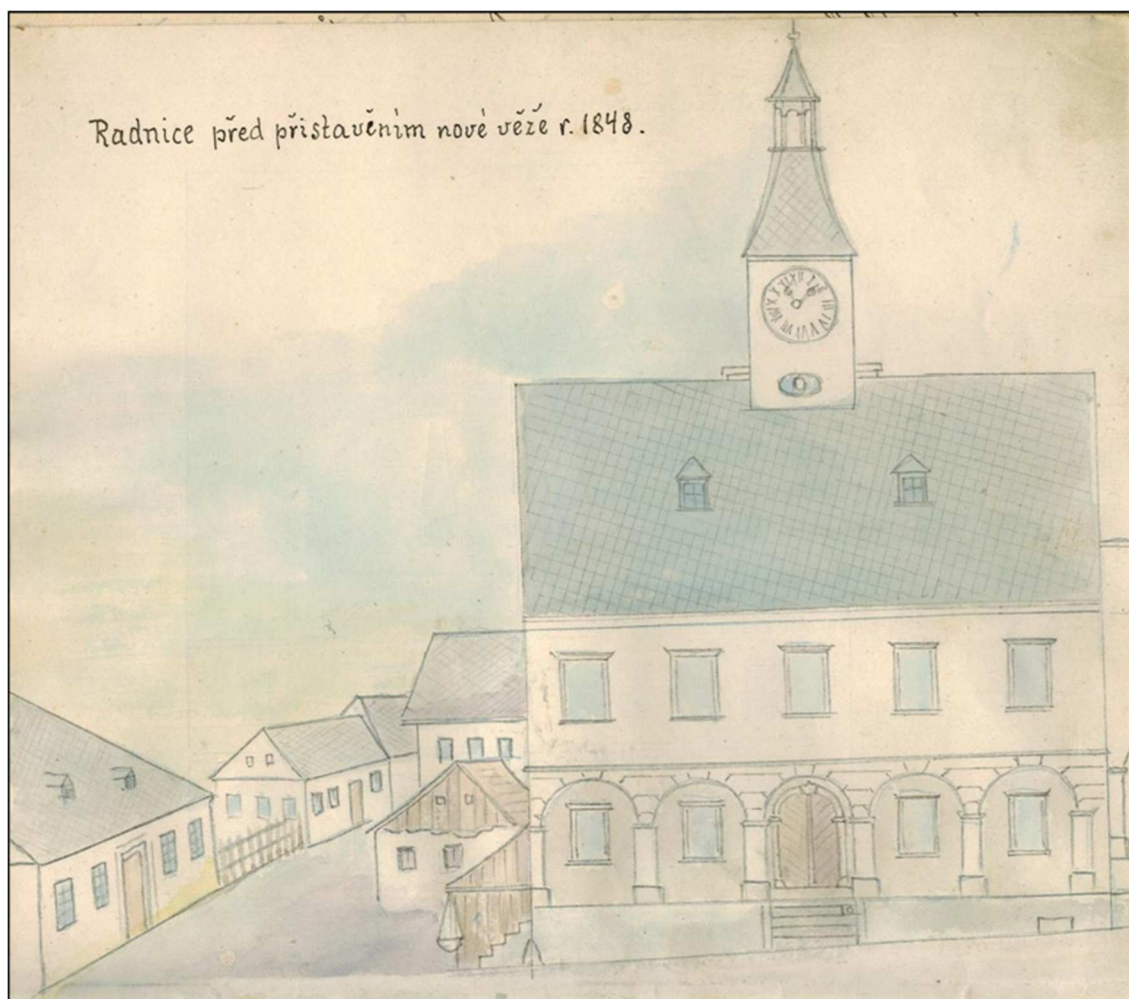
a p. Petra Urbánka, toho času ...“

Jilemnická radnice po ohni 1788

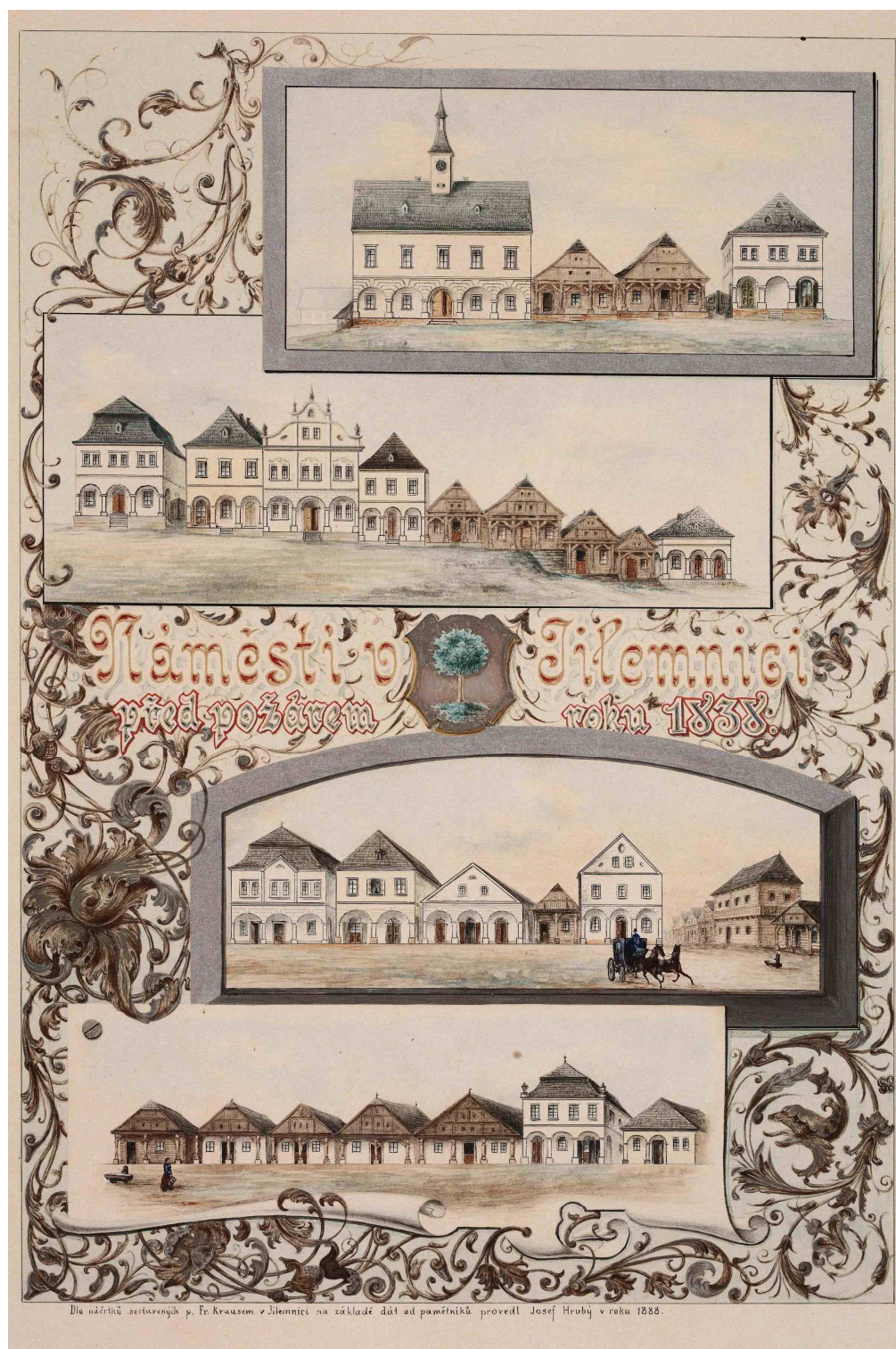
Krkonošské muzeum v Jilemnici, fond *Město Jilemnice*, dosud nezpracován

Jilemnická radnice před přistavěním věže v r. 1848

Krkonošské muzeum v Jilemnici, fond *Město Jilemnice*, dosud nezpracován

Náměstí v Jilemnici před požárem v roce 1838

Krkonošské muzeum v Jilemnici, sbírka Výtvarné umění, inv. č. U 68, foto Pavel Kraus

Pohled do Zvědavé uličky, kolem roku 1907

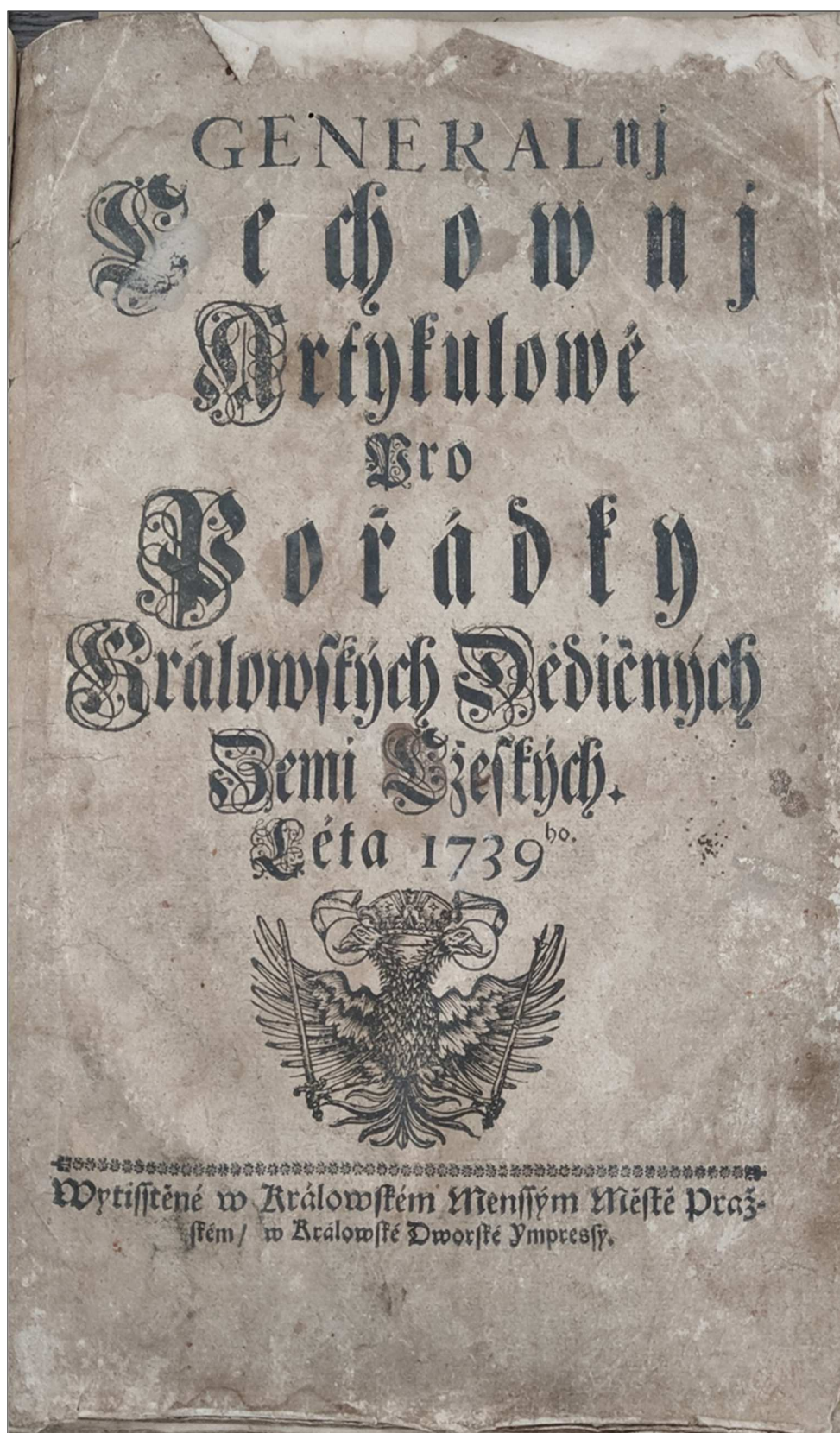

Krkonošské muzeum v Jilemnici, sbírka Fotografie, filmy, videozáznamy a jiná média,
inv. č. F 217, foto Jaroslav Feyfar

Pohled do dnešní Kavánovy ulice, kolem roku 1900

Krkonošské muzeum v Jilemnici, sbírka Negativy a diapositivy, inv. č. Nd 3796, autor Josef Vejnar

Krkonošské muzeum v Jilemnici, fond *Jilemnické cechy*, dosud nezpracován. Foto autorka

Cechovní pokladnice

Krkonošské muzeum v Jilemnici, sbírka Historie, inv. č. H 911, foto Pavel Kraus

Krkonošské muzeum v Jilemnici, sbírka Historie, inv. č. H 908, foto Pavel Kraus

Cechovní džbán

Krkonošské muzeum v Jilemnici, sbírka Historie, inv. č. H 906, foto Pavel Kraus

Cechovní korouhev

Krkonošské muzeum v Jilemnici, sbírka Historie, inv. č. H 926, foto Pavel Kraus

Cechovní fakule

Krkonošské muzeum v Jilemnici, sbírka Historie, inv. č. H 915 , foto Pavel Kraus

Pohřební cechovní štítý

a) Zmrtvýchvstalý Kristus

Krkonošské muzeum v Jilemnici, sbírka Historie, inv. č. H 880, foto Pavel Kraus

b) sv. Kryšpín

Krkonošské muzeum v Jilemnici, sbírka Historie, inv. č. H 881, foto Pavel Kraus

c) sv. Kryšpín

Krkonošské muzeum v Jilemnici, sbírka Historie, inv. č. H 882, foto Pavel Kraus

d) sv. Vavřinec

Krkonošské muzeum v Jilemnici, sbírka Historie, inv. č. H 883, foto Pavel Kraus

e) sv. Jiří

Krkonošské muzeum v Jilemnici, sbírka Historie, inv. č. H 884, foto Pavel Kraus

f) sv. Jan Nepomucký

Krkonošské muzeum v Jilemnici, sbírka Historie, inv. č. H 885, foto Pavel Kraus